

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ચુ.પી. રાજ્ય અને અન્ય

વિ.

જોહરી માલ

એપ્રિલ ૨૧, ૨૦૦૪

[વી.એન. ખરે, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ, બૃજેશ કુમાર અને એસ.બી. સિંહા,

ન્યાયાધીશો.]

ભારતનું બંધારણ, ૧૯૫૦—અનુચ્છેદ ૨૨૬—તે હેઠળનો ન્યાયિક પુનર્વિલોકન—તેનો વ્યાપ—નિર્ણિત: ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની સત્તા કાયદાના શાસન હેઠળની દેખરેખરૂપ શાસકીય ભૂમિકા ધારણ કરી શકતી નથી તથા સર્વોચ્ચ કાયદા દ્વારા અનામત રાખવામાં આવેલા ક્ષેત્રોમાં પ્રવેશ કરી શકતી નથી —તદુપરાંત, જે નિર્ણયો અથવા કાર્યવાહીનો સ્વભાવ નિર્ધારક ન હોય તે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનના આધિન આવતાં નથી—પુનર્વિલોકનનો વ્યાપ

મર્યાદિત છે—આ સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, અદાલત નિર્ણયની ગુણવત્તા કરતાં નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા સાથે વધુ સંબંધિત હોય છે; કારણ કે અન્યથા તેને તથ્યાત્મક નિષ્કર્ષોની ફરીથી મૂલવણી કરવી પડે—વધુમાં, રાજ્યની કાર્યવાહી ત્યારે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનના આધિન બને છે જ્યારે તેમાં જાહેર કાયદાનો તત્વ રહેલો હોય—આ બાબત દરેક કેસમાં રાજ્યમાં નિહિત કરાયેલા સત્તા અને કાર્યવાહીનું સ્વરૂપ ધ્યાનમાં રાખીને નક્કી કરવામાં આવે છે—કાર્યવાહીઓના સ્વરૂપ વિશે સર્વસામાન્યીકરણ કરી શકાય નહીં, તેમજ જાહેર કે ખાનગી, કોઈપણ પ્રકારની કાર્યવાહીની સૂચિઓ આપી શકાય નહીં.

દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩—કલમ ૨૪—ઉત્તર પ્રદેશ લીગલ રિમેમ્બરન્સર મેન્યુઅલ—પરિચ્છેદ ૭.૦૧ થી ૭.૦૮ અને પ્રકરણ ૨૧:

જિલ્લા સરકારી વકીલ/સરકારી વકીલ—નિમણૂક—તેનું સ્વરૂપ—એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે: તે વ્યવસાયિક નિમણૂક છે અને નાગરિક પદ નથી—તે દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા અને/અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કાર્યપાલક સૂચનાઓની જોગવાઈઓ દ્વારા શાસિત છે અને બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦૯ને આકર્ષતી નથી—આવી નિમણૂક સામાન્ય રીતે ન્યાયિક સમીક્ષા હેઠળ આવતી નથી—પુનઃનવિકરણ ન કરવું મનમાની અથવા કાનૂની દુરભાવના ના આધારે ન્યાયિક સમીક્ષા હેઠળ આવી શકે છે—અદાલત રાજ્યએ કાર્યકાળનું પુનઃનવિકરણ ન કરવા માટે કયા કારણોએ પ્રેરિત કર્યું તેની તપાસ કરશે નહીં, પરંતુ ‘વેડનસબરી ગેરવાજબીપણા’ના સિદ્ધાંતનો આશ્રય લેશે।

કાર્યકાળનું નવીનીકરણ—ધારણ કરવામાં આવ્યું: ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા કાર્યકાળના નવીનીકરણ માટે જોગવાઈ કરતી નથી—જોકે માર્ગદર્શિકાપુસ્તિકા કાર્યકાળના નવીનીકરણ માટે જોગવાઈ કરે છે, પરંતુ તે કાર્યપાલક આદેશોનું સંકલન હોવાથી અનુચ્છેદ ૧૩ હેઠળ કાયદો નથી અને અનુચ્છેદ ૧૬૬(૩) હેઠળ પણ આવરી લેવાતી નથી—તથાપિ, આવા મામલામાં રાજ્યએ ન્યાયસંગત અને ચુકિતસંગત રીતે વર્તવું આવશ્યક છે અને માર્ગદર્શિકાપુસ્તિકામાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવું પડે—હકીકતો મુજબ, જિલ્લા અધિકારીએ મત વ્યક્ત કર્યો કે ડીજીસીનો કાર્યકાળ નવીનીકૃત ન કરવો, કારણ કે તેને અન્ય એડીજીઓ પર અસરકારક નિયંત્રણ ન હતું, અને જિલ્લા ન્યાયાધીશે તે અંગે સંમતિ દર્શાવી—અતએવ, રાજ્ય દ્વારા કાર્યકાળનું નવીનીકરણ ન કરવું સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્રવિહીન નથી અને તેથી તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવો આવશ્યક બનતો નથી—કાર્યપાલક સૂચનાઓ—વહીવટી કાયદો—ભારતનું બંધારણ, ૧૯૫૦—અનુચ્છેદો ૩૦૯, ૧૩, ૧૬૬(૩) અને ૨૨૬.

જિલ્લા સરકારી વકીલ/સરકારી વકીલ—નિમણૂક—પદનું સ્વરૂપ— નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું કે: જિલ્લા સરકારી વકીલ/સરકારી વકીલ મહત્વપૂર્ણ પદ ધારણ કરે છે—ડી.જી.સી. રાજ્યનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે, તેથી તેમાં જાહેર તત્વ સંકળાયેલું છે—તેઓને નિમણૂક મેળવવાનો હક હોવાનો દાવો કરી શકાતો નથી—અનુચ્છેદ ૧૪ મર્યાદિત હદ સુધી આકર્ષિત થાય છે—વધુમાં, આવા પદ

પરની નિમણૂક રાજકીય ન હોવી જોઈએ અને રાજ્યએ સરકારમાં ફેરફાર થતાં તેને રદ ન કરવી જોઈએ।

જિલ્લા સરકારી વકીલ—નિયુક્તિ અને કાર્યકાળના નવીનીકરણ—જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથેની ‘પરામર્શ’—તેનું અર્થઘટન—તથ્યોના આધારે, અરજદારોના જિલ્લા સરકારી વકીલ તરીકેના કાર્યકાળના નવીનીકરણ અંગે વડી અદાલત દ્વારા જિલ્લા ન્યાયાધીશના અધ્યક્ષસ્થાને રહેલા કોલેજિયમ દ્વારા વિચારણા કરવા માટે, સ્પેશિયલ રેફરન્સ નં. ૧ ઓફ ૧૯૯૮ પર આધાર રાખીને આપવામાં આવેલ દિશાનિર્દેશ—તેની યોગ્યતા—ઠરાવ્યું: જિલ્લા સરકારી વકીલની નિયુક્તિને વડી અદાલત અને સર્વોચ્ચ અદાલતના ન્યાયાધીશોની નિયુક્તિ સમકક્ષ ગણી શકાય નહીં; તેથી સ્પેશિયલ રેફરન્સ નં. ૧ ઓફ ૧૯૯૮ પર એવો આધાર યોગ્ય ન હતો અને કોલેજિયમની રચના કરવા દિશાનિર્દેશ આપતાં વડી અદાલતે ભૂલ કરી—જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથેનો પરામર્શ અસરકારક હોવો આવશ્યક છે—તેઓએ પોતાના સહકર્મીઓને વિશ્વાસમાં લેવા જોઈએ— આગળ, બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ વડી અદાલતની સત્તા, અનુચ્છેદ ૧૪૨ હેઠળ સર્વોચ્ચ અદાલતની સત્તા સમકક્ષ નથી—અતઃ, વડી અદાલત કાનૂની જોગવાઈના વિરુદ્ધ કોઈ નવો સિદ્ધાંત ઘડવાનો આદેશ આપી શકતી નથી—ભારતનું બંધારણ, ૧૯૫૦—અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૧૪૨.

કલમ ૨૪માં સુધારો—વડી અદાલત માટે સરકારી વકીલોની નિમણૂક માટે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરવાની આવશ્યકતા દૂર કરવી—તેની

યોગ્યતા અંગે—નિર્ણિત: કલમ ૨૪(૧) માં કરાયેલ સુધારો અને કલમ ૨૪ની ઉપકલમો (૪), (૫) અને (૬) નો રદબાતલ તર્કવિરુદ્ધ છે—જ્યાં સુધી લીગલ રિમેમ્બ્રાન્સર મેન્યુઅલ પોતે જ સંપૂર્ણ સંહિતા સમાન વ્યાપક જોગવાઈઓ નિર્ધારિત કરે છે, ત્યાં સુધી પણ તે કોઈ મદદરૂપ થતું નથી, કારણ કે કાયદાનો સ્થાને કાર્યપાલક સૂચનાઓ મૂકી શકાતી નથી—કલમ ૨૪ હિતાવહ હોવાને કારણે, રાજ્યએ જોગવાઈમાં સુધારો કરવો અથવા રદ કર્યા પછી પણ વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરવો એવી અપેક્ષા છે.

સિદ્ધાંતો:

‘વેડનસબરી ગેરવાજબીપણા’ ના સિદ્ધાંતનો આવાહન.

શબ્દો અને વાક્યપ્રયોગો:

‘પરામર્શ’—નો અર્થ.

લીગલ રિમેમ્બ્રાન્સર મેન્યુઅલના નિયમો અનુસાર ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય દ્વારા જિલ્લા સરકાર વકીલ (ડી.જી.સી.) ની નિમણૂક દીવાની, ફોજદારી અને મહેસૂલી અદાલતો માટે કરવામાં આવે છે અને તેમનું નવીનીકરણ પણ તે મેન્યુઅલથી જ શાસિત છે. સરકારી વકીલની નિમણૂક ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ દ્વારા શાસિત છે. જોકે, ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યએ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ માં સુધારો કર્યો અને ઉપકલમ (૧) હેઠળ વડી અદાલત માટે સરકારી વકીલોની

નિમણૂક બાબતે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરવાની આવશ્યકતા તથા ઉપકલમો (૪), (૫) અને (૬) પણ કાઢી નાખવામાં આવ્યા.

વર્તમાન અપીલોમાં, પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧ ની મેરઠ ખાતે જિલ્લા સરકારી વકીલ (ડી.જી.સી.) તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. રાજ્ય સરકારે ડી.જી.સી. તરીકે તેમનો કાર્યકાળ નવીકરણ કર્યો નહોતો, જોકે ઉક્ત પદ માટેની ખાલી જગ્યા જાહેર કરવામાં આવી હતી. પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧ એ આ આદેશને પડકાર્યો હતો. વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે, જિલ્લા ન્યાયાધીશે તેમના પક્ષમાં ભલામણ કરી હતી તે આધારે, પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧ નો ડી.જી.સી. તરીકેનો કાર્યકાળ નવીકરણ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. વડી અદાલતે ૧૯૯૮ ના વિશેષ સંદર્ભ ક્રમાંક ૧ નો ઉલ્લેખ કરીને વધુમાં એવું પણ ઠરાવ્યું હતું કે જિલ્લા ન્યાયાધીશે પોતાને અધ્યક્ષ તરીકે રાખી અને પાંચ ન્યાયિક અધિકારીઓ સાથેની સમિતિ દ્વારા ભલામણ કરવી જોઈએ. અપીલકર્તા-રાજ્યે, જિલ્લા ન્યાયાધીશ અથવા જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટે પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧ ના મામલે ભલામણ કરી નહોતી તે કારણસર, વડી અદાલતે આપેલો ચુકાદો પરત બોલાવાવવા માટે અરજી દાખલ કરી હતી. વડી અદાલતે એવો નિર્દેશ આપ્યો હતો કે પ્રતિવાદીના ડી.જી.સી. તરીકેના કાર્યકાળના નવીકરણ અંગે જિલ્લા ન્યાયાધીશની અધ્યક્ષતાવાળી સમિતિ દ્વારા ફરીથી વિચાર કરવામાં આવે. તેથી વર્તમાન અપીલો.

અપીલકર્તા-રાજ્યે દલીલ કરી હતી કે વકીલની વ્યવસાયિક નિમણૂકને નાગરિક પદ પરની નિમણૂક સાથે સમકક્ષ ગણાવી શકાય નહીં; કે જિલ્લા

મેજિસ્ટ્રેટે પ્રતિવાદી નં.૧ની ડીજીસી તરીકેની મુદતના નવીનીકરણની ભલામણ કરી નહોતી; અને કે વડી અદાલતે કોલેજિયમની રચના કરવાનો નિર્દેશ આપી ભૂલ કરી હતી.

પ્રતિવાદીએ દલીલ કરી કે સરકારી વકીલનું પદ જાહેર સ્વરૂપનું હતું; કે રાજ્ય દ્વારા ડી.જી.સી.ઓની નિમણૂક અને/અથવા પુનર્નવીકરણ બાબતે કરવામાં આવેલ કાર્યવાહી મનસ્વી હોવાથી વડી અદાલતે એક કોલેજિયમની રચના કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો; અને કે પરા ૭.૦૩ ની કલમ (૩) સાથે જોડાયેલ ઉપબંધ, મુજબ જિલ્લાધિકારી એવી વ્યક્તિનું નામ ભલામણ કરી શકશે જેણે નિમણૂક માટે બાયો-ડેટા રજૂ કર્યું નથી પરંતુ જેને યોગ્ય માનવામાં આવે, તેનો દુરુપયોગ થાય છે।

અપીલો મંજૂર કરતાં, અદાલતે

ઠેવ્યું : ૧.૧. સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ અમલમાં મુકાવી શકાય તેવી જાહેર કાયદાની ઉપચારાત્મક રાહત માટે, સત્તાધિકારીની કાર્યવાહી જાહેર કાયદાના ક્ષેત્રમાં આવતી હોવી આવશ્યક છે — તે ધારાસભ્ય કૃત્ય હોય, અથવા રાજ્યનું કાર્યપાલક કૃત્ય હોય, અથવા જાહેર કાયદાના તત્વથી સંપૂર્ણ કોઈ ઉપકરણ, વ્યક્તિ અથવા સત્તાધિકારીની કાર્યવાહી હોય. આ પ્રશ્નનો નિર્ધાર દરેક કેસમાં રાજ્યમાં નિહિત સત્તાની પ્રકૃતિ અને વ્યાપને ધ્યાનમાં રાખીને કરવો જરૂરી છે. તેમ છતાં, કાર્યવાહી જાહેર કાયદાના ક્ષેત્રની છે કે ખાનગી કાયદાના

ક્ષેત્રની છે તેની પ્રકૃતિનું સામાન્યકરણ કરી શકાતું નથી, તથા આવી કાર્યવાહીનું સંપૂર્ણ ચાદી આપવી પણ ઇચ્છનીય નથી. [૫૭૮-બી-ડી]

લાઇફ ઇન્શ્યોરન્સ કોર્પોરેશન વિ. એસ્કોર્ટ્સ અને અન્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૮૬) એસ.સી. ૧૩૭૦; એફ.સી.આઇ. અને અન્ય વિ. જગન્નાથ દત્તા અને અન્ય, એ.આઇ.આર. (૧૯૮૩) એસ.સી. ૧૪૯૪; ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય વિ. મેઘજી પેથરાજ શાહ ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટ અને અન્ય, [૧૯૮૪] ૩ એસ.સી.સી. ૫૫૨; આસિસ્ટન્ટ એક્સાઇઝ કમિશનર અને અન્ય વિ. ઇસાક પીટર અને અન્ય, [૧૯૮૪] ૪ એસ.સી.સી. ૧૦૪ અને નેશનલ હાઇવે ઓથોરિટી ઓફ ઇન્ડિયા વિ. મેસર્સ ગંગા એન્ટરપ્રાઇઝિસ, (૨૦૦૩) ૭ સ્કેલ ૧૭૧, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૧.૨. બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ વડી અદાલતની ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ક્ષેત્ર અને વ્યાપ કેસ પ્રમાણે, આદેશના સ્વરૂપ પ્રમાણે, સંબંધિત કાયદા પ્રમાણે તેમજ અન્ય સંબંધિત પરિબળો પ્રમાણે, જેમાં જાહેર સત્તાધિકારીઓ દ્વારા વપરાતી સત્તાના સ્વરૂપનો પણ સમાવેશ થાય છે, એટલે કે, સત્તા કાયદેસરની છે, અર્ધ-ન્યાયિક છે કે વહીવટી છે, તે મુજબ બદલાતો રહે છે. ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તા પર્યવેક્ષકની ભૂમિકા સ્વીકારવા અથવા સર્વવ્યાપક સત્તાધિકારીનો યોગો ધારણ કરવા માટે અભિપ્રેત નથી. તે કાયદાના શાસન હેઠળના શાસનની સમીક્ષા કરવા માટે પણ અભિપ્રેત નથી, તેમજ અદાલતો રાજ્યના અન્ય અંગો માટે સર્વોચ્ચ કાયદા દ્વારા વિશેષરૂપે અનામત રાખવામાં

આવેલા ક્ષેત્રોમાં પ્રવેશતી નથી. જે નિર્ણયો અને કાર્યવાહીમાં ન્યાયનિર્ધારક સ્વભાવ નથી, તે ન્યાયિક સમીક્ષા કરનાર અદાલત સમક્ષ કડક અર્થમાં વિચારણા માટે આવતી નથી. ન્યાયિક સમીક્ષાનો વ્યાપ મર્યાદિત છે. [૫૭૯-૭-એચ; ૫૮૦-એ]

ટાટા સેલ્યુલર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૧૯૯૪] ૬ એસ.સી.સી. ૬૫૧; મોનાર્ક ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર (પી) લિ. વિ. કમિશનર, ઉલ્હાસનગર મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન અને અન્ય, [૨૦૦૦] ૫ એસ.સી.સી. ૨૮૭; ડબલ્યુ.બી. સ્ટેટ ઇલેક્ટ્રિસિટી બોર્ડ વિ. પટેલ એન્જિનિયરિંગ કો. લિ. અને અન્ય, [૨૦૦૧] ૨ એસ.સી.સી. ૪૫૧ અને એલ.ટી.સી. અને અન્ય એક વિ. કન્ઝ્યુમર એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ સેન્ટર અને અન્ય, એ.આઈ.આર. (૧૯૯૬) એસ.સી. ૧૮૧૧, નો સંદર્ભ લેવાયો.

સિવિલ સર્વિસેસ યુનિયન્સની કાઉન્સિલ વિ. સિવિલ સર્વિસ માટેના મંત્રી, (૧૯૮૫) એસી ૩૭૪; આર (અબ્બાસી) વિ. ફોરેન એન્ડ કોમનવેલ્થ ઓફિસના સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ અને હોમ ડિપાર્ટમેન્ટના સેક્રેટરી ઓફ સ્ટેટ, (૨૦૦૨) ઇડબ્લ્યુસીએ સિવ., ૬ નવેમ્બર ૨૦૦૨ અને આયરા મન્ન વિ. સ્ટેટ ઓફ ઇલિનોઇસ, (૧૯૭૬) ૯૪ યુએસ (સુપ્રીમ રિપોર્ટ્સ) ૧૧૩, નો સંદર્ભ લેવાયો.

વેડ દ્વારા પ્રશાસનિક કાયદો, ૮મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૩૩-૩૫, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૧.૩. આ સુસ્થાપિત છે કે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે અદાલત નિર્ણયના સ્વયં ગુણદોષ કરતાં નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા અંગે વધુ ચિંતિત રહે છે. પરંતુ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાનું પરીક્ષણ અને સાવધાનીપૂર્વક તપાસ કરતી વખતે, આપેલ કેસના તથ્યોની મૂલવણી કરવી પણ અનિવાર્ય બની જાય છે, કારણ કે અન્યથા નિર્ણયને ગેરકાયદેસરતા, અતાર્કિકતા અથવા પ્રક્રિયાત્મક અયોગ્યતા જેવા આધારો પર કસોટી કરી શકાતો નથી. ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની અદાલત તથ્યો અંગેના નિષ્કર્ષોની કેટલી હદ સુધી પુનઃમૂલવણી કરી શકે, તે ન્યાયિક પુનર્વિલોકનના આધાર પર નિર્ભર કરે છે. તેથી, નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાની તપાસ કરવાની મર્યાદિત હદ સુધી, નિર્ણયકર્તાએ કરેલી તથ્યોની મૂલવણીનું પુનર્વિલોકન કરવું અદાલત માટે હંમેશા ખુલ્લું રહે છે. [૫૮૧-ઈ-એચ; ૫૮૨-એ-બી]

નોર્થ વેલ્સ પોલીસના ચીફ કોન્સ્ટેબલ વિ. ઈવન્સ, (૧૯૮૨) ૩ ઓલ ઈ.આર. ૧૪૧, નો સંદર્ભ લેવાયો.

પ્રોફેસર બર્નાર્ડ શ્વાર્ટ્ઝનું એડમિનિસ્ટ્રેટિવ લો, ૩ આવૃત્તિ, લિટલ બ્રાઉન કંપની, ૧૯૯૧; પ્રોફેસર ક્લાઈવ લ્યૂઈસનું જ્યુડિશિયલ રેમેડીઝ ઇન પબ્લિક લો, ૧૯૯૨ આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૨૯૪-૫૫૨; ગ્રાહમ એલ્ડસ અને જોન એલ્ડરનું એપ્લિકેશન્સ ફોર જ્યુડિશિયલ રિવ્યૂ, લો એન્ડ પ્રેક્ટિસ; વેડનું એડમિનિસ્ટ્રેટિવ લો, ૮મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૫૫૧-૫૫૨, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨.૧. લીગલ રિમેમ્બ્રાન્સર મેન્યુઅલ સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે સરકારી વકીલ અથવા જિલ્લા કાઉન્સેલની નિમણૂક વ્યાવસાયિક સ્વરૂપની હશે. આ બાબતમાં કોઈ પણ પ્રકારના વિવાદને સ્થાન નથી કે સરકારી વકીલના પદનો ધારક નાગરિક પદ ધારણ કરતો નથી. જિલ્લા કાઉન્સેલ અથવા સરકારી વકીલનું પદ ધારણ કરવાથી, પદાધિકારીને કોઈ દરજ્જો પ્રદાન થતો નથી. જ્યાં સુધી સહાયક સરકારી વકીલોનો સંબંધ છે, તેઓ રાજ્યના કર્મચારીઓ છે અને નાગરિક પદો ધરાવે છે. તેઓ તેમના વર્તન માટે ઉચ્ચ કાયદેસર સત્તાધિકારીને જવાબદાર છે. તેમની નિમણૂક સંબંધિત રાજ્ય સરકાર દ્વારા બનાવવામાં આવેલા સેવા નિયમો દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે. [૫૮૪-ડી-એફ]

સમરેન્દ્ર દાસ, વકીલ વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય અને અન્ય, જે.ટી. (૨૦૦૪) ૨ એસ.સી. ૪૧૩, ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૨. સરકારી વકીલોની નિમણૂકો દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા અને/અથવા રાજ્ય દ્વારા તેમની નિમણૂકની શરતોને નિયંત્રિત કરવા માટે રચાયેલ કાર્યપાલક સૂચનાઓથી સંચાલિત થાય છે. બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦૯ સાથે જોડાયેલ પરંતુક તેમની બાબતમાં લાગુ પડતું નથી. તેમની નિમણૂક મુદતી નિમણૂક છે. વધુમાં, સરકારી વકીલો દરેક હેતુ અને અર્થ માટે કાનૂની વ્યવસાયીઓનો સ્વભાવ જાળવી રાખે છે. નિશ્ચય જ, તેઓ જાહેર કાર્યોનું નિર્વહન કરે છે અને તેમને કેટલાક કાયદેસર અધિકારો પણ પ્રદાન કરવામાં આવ્યા છે. તેમની ફરજો અને કાર્યો કઠિન છે, પરંતુ તેમાંથી એવો અર્થ નીકળતો નથી કે તેમની

નિમણૂકની શરતો કોઈ કાયદા અથવા કાયદેસર નિયમ દ્વારા સંચાલિત થાય છે.

[૫૮૪-જી-એચ; ૫૮૫-એ]

૨.૩. વકીલની નિમણૂક કરતી વખતે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાઓનું પાલન કરવામાં આવ્યું હોય અને ચુકિતસંગત અથવા ન્યાયસંગત પ્રક્રિયા અપનાવવામાં આવી હોય, તો અદાલત સામાન્ય રીતે તે નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં. પદનું સ્વરૂપ વ્યાવસાયિક હોવાને કારણે, કોઈ અસાધારણ પરિસ્થિતિ સ્થાપિત ન થાય ત્યાં સુધી, અદાલતો સામાન્ય રીતે કોઈપણ નિર્ણયને પલટવામાં સંકોચ રાખે છે. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા કાર્યકાળના પુનર્નવીકરણ અથવા વિસ્તરણ વિષે કશું કહેતી નથી. પદધારકને પોતાના કાર્યકાળના પુનર્નવીકરણ માટે કોઈ કાનૂની રીતે અમલપાત્ર અધિકાર નથી. રાજ્ય દ્વારા કાર્યકાળનું પુનર્નવીકરણ ન કરવામાં આવેલ કાર્યવાહી ન્યાયિક તપાસને, અન્ય આધારો ઉપરાંત, મનમાની અને કાનૂની દ્વેષભાવના ના આધારે આધીન બની શકે છે. અદાલતો સામાન્ય રીતે જાહેર અભિયોજક અથવા જિલ્લા વકીલના કાર્યકાળનું પુનર્નવીકરણ ન કરવા માટે રાજ્યને શું પ્રેરક બન્યું તે નિશ્ચિત કરવા માટે દસ્તાવેજી નોંધોમાં ઊંડાણપૂર્વક પ્રવેશ કરતી નથી. આ પ્રકારના કેસમાં અદાલતોની અધિકારિતા ‘વેન્સબરી અનરીઝનેબલનેસ’ ના સિદ્ધાંતને લાગુ કરવાની રહેશે. [૫૮૫-બી-ઈ]

એસોસિયેટેડ પિક્ચર હાઉસ વિ. વેન્સબરી કોર્પોરેશન, (૧૯૪૭) ૨ ઓલ ઈ.આર. ૬૪૦, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

ઓમ કુમાર અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, [૨૦૦૧] ૨ એસ.સી.સી. ૩૮૬, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨.૪. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા કાર્યકાળના નવનીકરણ અથવા વિસ્તરણ માટે કોઈ જોગવાઈ કરતી નથી. લીગલ રિમેમ્બ્રાન્સર મેન્યુઅલ કાર્યકાળના નવનીકરણ માટે જોગવાઈ કરે છે, પરંતુ તેમાં કાર્યપાલક સૂચનાઓનો સમાવેશ થાય છે, જે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૬૬ ની કલમ (૩) ની આવશ્યકતાઓ પણ પૂર્ણ કરતી નથી અને સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૩ ના અર્થમાં તે કાયદો નથી. સ્પષ્ટ છે કે વિધાનમંડળે આવા મુદ્દાઓ રાજ્યના વિવેકાધિકારે છોડવા યોગ્ય માન્યા હતા, જેમાં રાજ્યએ ન્યાયસંગત અને ચુકિતસંગત રીતે કાર્ય કરવું આવશ્યક છે. રાજ્ય સામાન્ય રીતે લીગલ રિમેમ્બ્રાન્સર મેન્યુઅલમાં નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવા બંધાયેલું રહેશે. [૫૮૬-ઈ-એફ]

યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. નવીન જિંદલ, જે.ટી. (૨૦૦૪) ૨ એસસી ૧, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૫. રાજ્યએ, વકીલની નિમણૂક કરતી વખતે, નીચે દર્શાવાયેલા એવા મૂળભૂત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં લેવા જ જોઈએ, જેમનું પાલન કરવું આવશ્યક છે, કે સારા અને સક્ષમ વકીલોની નિમણૂક (૧) ન્યાયના સારા વહીવટ માટે; (૨) કાયદાના શાસનને જાળવી રાખવાની પોતાની ફરજ નિભાવવાના હેતુથી; (૩) જનતા પ્રત્યેની પોતાની જવાબદારીને અનુરૂપ; અને (૪) કરદાતાઓના

નાણાંમાંથી થનારા ખર્ચને ધ્યાનમાં રાખીને કરવી આવશ્યક છે. તેથી, સરકારી વકીલો અથવા જિલ્લા વકીલની કોઈપણ નિમણૂક રાજકીય હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે અથવા લોકોના કોઈ એક વર્ગને અયોગ્ય લાભ આપવા માટે કરવી ન જોઈએ. રાજ્ય દ્વારા પોતાના વકીલને યથાવત્ રાખવાનો પ્રશ્ન જાહેર હિતના તુલાદંડ પર તોલવો જોઈએ. રાજ્યએ, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, જ્યારે તે વધુ સક્ષમ વકીલની નિમણૂક કરવાની સ્થિતિમાં હોય ત્યારે કાર્યક્ષમ, પ્રામાણિક અને સક્ષમ વકીલને બદલી દેવો જોઈએ. આવી સ્થિતિમાં, વકીલનું સારું કાર્યપ્રદર્શન પણ બહુ મહત્વનું ન રહી શકે. [૫૮૬-બી-ઈ]

૩.૧. નાગરિક તેમજ ફોજદારી કેસો ચલાવવા માટે નિયુક્ત જિલ્લાની સરકારી વકીલ મહત્વપૂર્ણ પદો ધારણ કરે છે. તેઓ માત્ર અદાલતના અધિકારીઓ જ નથી, પરંતુ રાજ્યના પ્રતિનિધિ પણ છે. બીજી તરફ, સરકારી વકીલોની જવાબદારી વધુ હોય છે. તેઓએ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની વિવિધ જોગવાઈઓ અને ખાસ કરીને તેની કલમ ૩૨૦ને ધ્યાનમાં રાખીને સ્વતંત્ર રીતે કાયદેસરની ફરજો બજાવવાની આવશ્યકતા છે. [૫૮૬-એફ-જી]

૩.૨. સરકારી વકીલના પદના ધારકોને જાહેર ફરજ નિભાવવાની હોય છે. તેઓ કાયદાની અદાલત સમક્ષ સામાન્ય જનતાના હિતનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. તેથી, તેમાં જાહેર તત્ત્વ સંકળાયેલું છે. જોકે, જિલ્લાની સરકારી વકીલની નિમણૂકના પ્રશ્નમાં જાહેર પદની સંકલ્પના લાગુ પડતી નથી. તે સરકારની પસંદગીનો વિષય છે અને કોઈ પણ વ્યક્તિને નિમણૂક મેળવવાનો હક દાવો કરી

શકાતો નથી, કારણ કે તે અત્યંત વિશ્વાસ અને ભરોસાનું પદ છે. તેમ છતાં, ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતામાં ઉદ્દેશિત કાર્યકરો જાહેર પદાધિકારીઓ હોવાથી, અનુચ્છેદ ૧૪ મર્યાદિત હદ સુધી લાગુ પડશે. તેઓને જાહેર ફરજ પણ નિભાવવાની હોય છે. જો રાજ્ય પોતાની જાહેર ફરજ બજાવવામાં નિષ્ફળ જાય અથવા કાનૂની સિદ્ધાંતોની અવગણના, વિમુખતા અથવા વિરુદ્ધ સાથે કાર્ય કરે, તો અદાલત હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે. આવી નિમણૂકોના હેતુસર સરકાર દ્વારા નિર્ધારિત કાનૂની નીતિથી વિમુખતા કરવામાં આવે અથવા કાયદાની ફરજિયાત જોગવાઈઓનું પાલન ન કરવામાં આવે, તેમજ કોઈ જાહેર પદધારકને કાયદાથી પરના કારણસર પદચ્યુત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે, ત્યારે પણ અદાલત હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે. વધુમાં, આવા પદ પરની નિમણૂક રાજકીય સ્વરૂપની હોવી જોઈએ નહીં. લીગલ રિમેમ્બ્રાન્સરનું મેન્યુઅલ આવા વકીલની નિમણૂકને અને/અથવા જો નિમણૂક કરવામાં આવી હોય તો તેને તેના પદ પરથી દૂર કરવા બાબતે સ્પષ્ટ મનાઈ કરે છે. તેથી, જિલ્લા ન્યાયાધીશ અને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ પર એ ફરજ છે કે અગાઉથી કોઈ ભલામણ કરવામાં ન આવે અને કોઈ રાજકીય નિકટતા પણ ન હોય તે સુનિશ્ચિત કરે. સરકારમાં ફેરફાર થાય ત્યારે રાજ્ય પાસેથી નિમણૂકો રદ કરવાની અપેક્ષા રાખી શકાતી નથી. [૫૯૭-ઈ-એચ; ૫૯૮-સી]

૩.૩. સરકારી વકીલો અને સરકાર તરફના વકીલો ન્યાયના વહીવટમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. ફરિયાદ પક્ષના સંચાલનમાં સુધારો લાવવા માટે પ્રયત્નો કરવાનાં આવશ્યક છે જેથી નિર્દોષ વ્યક્તિઓ દોષિત ઠેરવાઈ ન જાય

તેમજ ગુનો આચરવામાં દોષી કોઈ આરોપી દંડ વિના છૂટી ન જાય અને એવા વ્યક્તિઓના કેસોમાં, જેમના કેસો માટે તે વધુ યોગ્ય હોય, તેમને મુક્ત કરવાના અથવા દંડાત્મક ન હોય તેવી સારવાર પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરવા અંગે દિશાનિર્દેશ આપી શકાય. સમાજમાં કાયદો અને વ્યવસ્થા જાળવવી અને આ રીતે, લોકશાહી વ્યવસ્થાના નિયમને અખંડ રાખવા માટેનું મૂળ તંતુરૂપ કાનૂનના શાસનનું પણ, અમુક હદ સુધી, જતન તેમની હાથે નિર્ભર છે. ફરિયાદ પક્ષના વકીલો પર અતિશય વિવિધ ગંભીરતાવાળા બહુ મોટા પ્રમાણના કેસોનો બોજ, બહુ ઓછા સહાયકો અને અપૂરતા આર્થિક સ્ત્રોતો સાથે, ન મૂકવો જોઈએ. [૫૯૬-એચ; ૫૯૭-એ-બી-સી]

૪. જિલ્લા અધિકારીનો એવો અભિપ્રાય હતો કે મેરઠ જેવા જિલ્લામાં પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧ની નિમણૂકનો કાર્યકાળ લંબાવવો જોઈએ નહીં, કારણ કે અન્ય એ.ડી.જી.ઓ પર ‘પગલાં લેવા’ બાબતે તેનું કોઈ અસરકારક નિયંત્રણ નથી. જિલ્લા અધિકારીનો આ અભિગમ સંપૂર્ણપણે અતર્કસંગત હતો એવું કહી શકાય નહીં, કારણ કે જિલ્લા સરકારી વકીલને કેટલીક વહીવટી ફરજો બજાવવી આવશ્યક છે. જિલ્લા ન્યાયાધીશ, મેરઠે પણ તે સાથે સહમતિ વ્યક્ત કરી છે. તેથી, રાજ્ય તરફથી કરવામાં આવેલ કાર્યવાહી સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્ર વિના હતી એવું કહી શકાય નહીં, જેથી વડી અદાલતને ન્યાયિક પુનરાવલોકનની પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને હસ્તક્ષેપ કરવો જરૂરી બને. વડી અદાલતે

પોતાનો નિર્ણય આ ખોટી પૂર્વધારણા પર આધારિત કર્યો છે કે જિલ્લા દંડાધિકારીએ પ્રતિવાદી ક્રમાંક ૧નો ડી.જી.સી. તરીકેનો કાર્યકાળ નવીકરણ કરવા ભલામણ કરી હતી, અને તેથી વિવાદિત ચુકાદો ટકી શકતો નથી. [૫૮૮-સી-એફ)

૫.૧. જિલ્લા સરકારી વકીલની નિમણૂકને વડી અદાલત અને સર્વોચ્ચ અદાલતના ન્યાયાધીશોની નિમણૂકો સાથે સમકક્ષ ગણી શકાય નહિ. વ્યાવસાયિક નિમણૂક અને ઉચ્ચ જાહેર પદના પદધારક વચ્ચે ભેદ કરવો આવશ્યક છે. વિવિધ સિદ્ધાંતો તથા સંવિધાનની જોગવાઈઓ, જેઓએ આ અદાલતને 'પરામર્શ' નો અર્થ 'સહમતિ' એવો આપવાનો પ્રેરિત કર્યો અને જેમાં ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશને પ્રાધાન્ય પ્રાપ્ત રહે છે, તે જિલ્લા સરકારી વકીલની યાદી તૈયાર કરવાનો હેતુ હોય ત્યારે જિલ્લા દંડાધિકારી અને જિલ્લા ન્યાયાધીશ વચ્ચેના પરામર્શના વિષયમાં લાગુ પડે છે એવું માનવામાં આવી શકે નહીં. જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથેનો પરામર્શ અસરકારક હોવો જોઈએ. જિલ્લા ન્યાયાધીશે પણ પોતાના સહકર્મીઓનો વિશ્વાસમાં લઈને એવું કરવું યોગ્ય રહેશે જેથી માત્ર લાયકાતસભર અને સક્ષમ વ્યક્તિઓ, જેઓ જાહેર પદનું ધોરણ જાળવી શકે, તેમની પસંદગી થઈ શકે. (૫૮૮-ડી-એફ) સર્વોચ્ચ અદાલત એડવોકેટ્સ-ઓન-રેકૉર્ડ એસોસિએશન અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૧૯૯૩) ૪ એસ.સી.સી. ૪૪૧ અને ઇન સ્પેશિયલ રેફરન્સ નં. ૧ ઓફ (૧૯૯૮), રે, (૧૯૯૮) ૭ એસ.સી.સી. ૭૩૯, ભિન્ન ઠરાવવામાં આવ્યા.

૫.૨. બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની સત્તા, આ અદાલતને બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪૨ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ બંધારણીય અધિકારક્ષેત્રની સમકક્ષ નથી. વડી અદાલતને એવો નવો કાનૂની સિદ્ધાંત અથવા નવી પ્રક્રિયા ઘડવાનો કોઈ અધિકારક્ષેત્ર નથી, જે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા જેવી કાયદાકીય જોગવાઈના વિરોધમાં અને તેના સાથે અસંગત હોય. (૫૮૯-જી-એચ)

હિમાચલ પ્રદેશ રાજ્ય વિ. મેડિકલ કોલેજ, સિમલાના એક વિદ્યાર્થીના વાલી અને અન્ય, (૧૯૮૫) ૩ એસ.સી.સી. ૧૬૯ તથા આસિફ હમીદ અને અન્ય વિ. જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્ય અને અન્ય, (૧૯૮૯) સપ્લી. ૨ એસ.સી.સી. ૩૬૪, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

ગુરુવાયૂર દેવસ્વોમ મેનેજિંગ કમિટી અને અનર. વિ. સી.કે. રાજન અને ઓર્સ., (૨૦૦૩) ૭ એસ.સી.સી. ૫૪૬, નો સંદર્ભ લેવાયો.

૬. વડી અદાલતમાં સરકારી વકીલોની નિમણૂકના મામલે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ સંબંધિત જોગવાઈને કાઢી નાખવા પાછળ કોઈ ચુકિતસંગત આધાર અસ્તિત્વમાં નથી. ઉક્ત જોગવાઈ હિતકારી હોવાથી, એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય તો યોગ્ય રીતે તેમાં સુધારો કરશે અથવા, જોગવાઈ કાઢી નાખવામાં આવી હોવા છતાં, કાર્યવાહી ખાતે ન્યાયસંગતતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરશે. રાજ્યની એ રજૂઆત કે આવું પગલું આ કારણે લેવામાં આવ્યું હતું કે લીગલ રિમેમ્બરન્સર મેન્યુઅલમાં વિસ્તૃત જોગવાઈઓ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, જે પોતે જ સંપૂર્ણ સંહિતા છે,

સ્વીકારવામાં આવી શકે નહીં, કારણ કે કાયદાનું સ્થાન કાર્યપાલક સૂચનાઓ લઈ શકતી નથી, જે પ્રશાસનિક અનિશ્ચિતતાઓના અધિન હોઈ શકે છે. કાર્યપાલક સૂચનાઓમાં સત્તામાં રહેલા પક્ષ માટે કાર્યપાલકની મનમાની અને મરજી મુજબ ફેરફાર, બદલાવ અથવા પરત ખેંચાણ થઈ શકે છે. તેમાં કણમાત્ર શંકા નથી કે કાર્યપાલક સૂચનાઓને કાયદા જેટલો જ દરજ્જો પ્રાપ્ત નથી. જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કરવાની આવશ્યકતા અંગે આ અદાલતના સિદ્ધાંતોક્ત નિર્દેશો રાજ્યએ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ. તેથી, જિલ્લા સરકારી વકીલની નિમણૂક કરતી વખતે રાજ્યએ જિલ્લા ન્યાયાધીશના અભિપ્રાયને પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ. આવી કાર્યવાહી ન્યાયસંગતતા અને ચુકિતસંગતતાનું પ્રદર્શન કરશે અને, વધુમાં, મોટા પ્રમાણમાં રાજ્યની કાર્યવાહી રાજકીય પ્રેરિત અથવા અન્યથા મનસ્વી હોવાનું કહેવાશે નહીં. (૬૦૦-એ-ઈ)

કુમારી શ્રીલેખા વિદ્યાર્થિ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય, [૧૯૯૧] ૧ એસ.સી.સી. ૨૧૨; મુકુલ દલાલ અને અન્ય વિ. ભારત સંઘ અને અન્ય, [૧૯૯૮] ૩ એસ.સી.સી. ૧૪૪; મુંદ્રિકા પ્રસાદ સિંહ વિ. બિહાર રાજ્ય, [૧૯૭૯] ૪ એસ.સી.સી. ૭૦૧; ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. રમેશ ચંદ્ર શર્મા અને અન્ય, [૧૯૯૫] ૬ એસ.સી.સી. ૫૨૭; હરપાલ સિંહ ચૌહાણ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૯૩] ૩ એસ.સી.સી. ૫૫૨ અને ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિધિ અધિકારીઓ એસોસિયેશન અને અન્ય વગેરે, [૧૯૯૪] ૨ એસ.સી.સી. ૨૦૪, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૭.૧. પરા ૭.૦૩ ની કલમ (૩) સાથે જોડાયેલ ઉપબંધ સ્પષ્ટતઃ એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવ્યો હતો કે ઊંડો આત્મસન્માન ધરાવતા કોઈ વકીલ, આ બાબતે જિલ્લાધિકારી દ્વારા અરજીઓ મંગાવવામાં આવી હોવા છતાં, જિલ્લા સરકારી વકીલ તરીકે પોતાની નિમણૂક માટે કોઈ અરજી ન કરે. નિર્ધારિત પરિસ્થિતિમાં જિલ્લાધિકારીને જાહેર હિત તેમજ રાજ્યના હિતમાં અત્યંત સક્ષમ વ્યક્તિઓને આ પ્રસ્તાવ સ્વીકારવા માટે સમજાવવું પડે તેવી સ્થિતિ ઊભી થઈ શકે. પરંતુ સામાન્ય નિમણૂકો માટે ઉક્ત જોગવાઈનો આશ્રય લઈ શકાય નહીં; તેનો ઉપયોગ માત્ર અત્યંત અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં જ, જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કરીને, કરી શકાય. [૫૯૯-બી-ડી]

૭.૨. જિલ્લાધિકારી અથવા જિલ્લા ન્યાયાધીશ દ્વારા સરકારી વકીલોની નિમણૂક માટે તે બાબતે નોટિસ બહાર પાડવામાં આવ્યા અનુસંધાને વકીલ તરફથી બાયો-ડેટા રજૂ કરવાથી, બાર કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા નિયમોના નિયમ ૩૬ના અર્થમાં વકીલોએ પોતાના તરફથી કોઈ અરજી દાખલ કરી ન હોય તે કારણે, કામપત્રો માગવાની ગણના થતી નથી. [૫૯૯-એચ; ૫૯૯-એ]

બી. રાજેશ્વર રેડ્ડી અને અન્ય વિ. કે.એન. નરસિંહાચારી અને અન્ય, (૨૦૦૧) ૬ એ.એલ.ટી. ૧૦૪, અનુમોદિત.

હરપાલ સિંહ ચૌહાણ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, (૧૯૯૩) ૩ એસ.સી.સી. ૫૫૨, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

દીવાની અપીલી અધિકારક્ષેત્ર : દીવાની અપીલ નં. ૯૬૩-૬૪ ઓફ ૨૦૦૦. ઈલાહાબાદ વડી અદાલત દ્વારા સી.એમ્.ડબ્લ્યુ.પી. નં. ૩૪૦૬૪ ઓફ ૧૯૯૮ માં તા. ૧૧.૧૨.૯૮ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી

સાથે

સી.એ. નં. ૯૬૭, ૯૬૮, ૯૭૦, ૯૭૬-૭૭, ૯૭૫, ૯૭૨, ૯૭૩, ૯૬૯, ૯૭૪, ૯૭૧, ૯૬૫, ૯૬૬/૨૦૦૦ અને ૧૯૯૯નું ૬૫૪૯.

રણજિત કુમાર, આર.સી. શ્રીવાસ્તવ, અશોક કે. શ્રીવાસ્તવ, આર.એન. કેશવાની, (એનપી), સુશ્રી બિનુ તમ્ટા, જે.એમ. શર્મા, સુશ્રી અબ્બા, આર. શર્મા, સુશ્રી સંધ્યા ગોસ્વામી, ટી.એન. સિંહ, એસ.પી. શર્મા, અશ્વિલિત ભારદ્વાજ, અભિષેક આત્રેય, સુબ્રત બિરલા, એસ.સી. બિરલા, વાય.પી. ધમીજા અને સુશ્રી રચના શ્રીવાસ્તવ હાજર રહેલા પક્ષકારો તરફથી.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો દ્વારા

ચુકાદો :-

૧. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪નું અર્થઘટન તથા જિલ્લા સરકારી વકીલની નિમણૂક અને કાર્યકાળના નવીકરણ સંબંધિત લીગલ રિમેમ્બ્રન્સરનાં માર્ગદર્શિકાની સંબંધિત જોગવાઈઓ અંગેનો એક સંક્ષિપ્ત પરંતુ રસપ્રદ પ્રશ્ન અપીલોની આ ટોળકીમાં વિચારાધીન છે, જે અલ્લાબાદ વડી અદાલતે

સી.એમ્.ડબલ્યુ.પી. નં. ૩૪૦૬૪, ૧૯૫૧૩, ૩૪૦૭૪, ૨૬૬૧૩, ૪૦૯૪૫, ૪૧૧૭૮, ૫૬૬૫, ૪૧૧૮૦, ૫૬૬૭ સન ૧૯૯૮ના, ૯૮૦૯ સન ૧૯૯૨નું, ૯૨૦૩ સન ૧૯૯૮નું, ૩૧૦૦, ૩૧૦૨ સન ૧૯૯૯ના અને ૬૭૫૪ સન ૧૯૯૮ના માં પસાર કરેલ વિવિધ ચુકાદાઓ અને આદેશોમાંથી ઉદ્ભવે છે. તથ્યાત્મક પૃષ્ઠભૂમિ:

૨. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય દ્વારા કાનૂની સ્મરણપત્રિકા માર્ગદર્શિકા અનુસાર નાગરિક, ફોજદારી અને મહેસૂલી અદાલતો માટે જિલ્લા સરકારી વકીલ (ડીજીસી) ની નિમણૂક કરવામાં આવે છે.

૩. સરકારી વકીલની નિમણૂક ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા, ૧૯૭૩ દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે. જોકે, ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યએ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪માં સુધારો કર્યો હતો, જેના દ્વારા કલમ ૨૪ની ઉપકલમ (૧)માં સમાવિષ્ટ વકીલ અદાલત માટેના સરકારી વકીલોની નિમણૂક બાબતે વકીલ અદાલત સાથે પરામર્શ કરવાની આવશ્યકતા તેમજ તેની ઉપકલમો (૪), (૫) અને (૬) રદ કરવામાં આવી હતી. જોકે, જિલ્લા સરકારી વકીલના કાર્યકાળના નવીનીકરણનું નિયંત્રણ લીગલ રીમેમ્બ્રાન્સર મેન્યુઅલ દ્વારા થાય છે.

૪. અત્રેના પ્રથમ પ્રતિવાદીની મેરઠ ખાતે જિલ્લા સરકારી વકીલ (ડીજીસી) (ફોજદારી) તરીકે અંદાજે ૭.૦૧.૧૯૮૩ના રોજ નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ના અર્થમાં ઉક્ત પદને સરકારી વકીલનું પદ માનવામાં આવે છે. તેમની મુદત ૧૨.૦૩.૧૯૯૬ના આદેશથી

નવીકરણ કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ ૧૭.૦૯.૧૯૯૭ના આદેશથી તેમને એ જ હેસિયતમાં ફરીથી એક વર્ષની અવધિ માટે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. ઉક્ત અવધિ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં, પ્રતિવાદીએ તેમની કાર્યમુદતના નવીકરણ માટે અરજી કરી હતી. એવો આક્ષેપ છે કે જિલ્લા ન્યાયાધીશ અને જિલ્લા દંડાધિકારીએ તે માટે ભલામણ કરી નહોતી. રાજ્ય સરકારે પ્રતિવાદીની ડીજીસી (ફોજદારી) તરીકેની મુદતનું નવીકરણ ન કરવાનો નિર્ણય કર્યો અને ૧૮.૯.૧૯૯૮ના આદેશથી તેમને ઉક્ત પદના કાર્યભારથી મુક્ત કરવામાં આવ્યા. ૧૭.૦૯.૧૯૯૮ની અધિસૂચના દ્વારા ખાલી જગ્યા જાહેર કરવામાં આવી, ત્યારબાદ પ્રતિવાદીએ અલાહાબાદ વડી અદાલતમાં રિટ અરજી દાખલ કરી અને અન્ય બાબતો ઉપરાંત ૧૮.૦૯.૧૯૯૮ના ઉક્ત આદેશને રદ કરવાની પ્રાર્થના કરી. ઉક્ત રિટ અરજીમાં પ્રતિવાદીનો એવો દાવો હતો કે જિલ્લા દંડાધિકારી તેમજ જિલ્લા ન્યાયાધીશે તેમના આચરણ અને કાર્યને સંતોષકારક ગણાવી ડીજીસી (ફોજદારી) તરીકેની તેમની કાર્યમુદતના નવીકરણ માટે ભલામણ કરી હોવાથી, નવીકરણ નિયમિત રીતે મંજૂર થવું જોઈએ હતું.

૫. તે બાબતમાં આપવામાં આવેલી તકો છતાં પણ, અપીલકર્તાઓએ, તેમ છતાં, કોઈ જવાબ રજૂ કર્યો નહોતો.

૬. તા. ૧૧.૧૨.૧૯૯૮ના ચુકાદા દ્વારા, અલાહાબાદ વડી અદાલતની ખંડપીઠે ઉક્ત રિટ અરજી મંજૂર કરતાં એમ ઠરાવ્યું:

હાલના મામલામાં જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશે અરજદારના પક્ષમાં ભલામણ કરી છે અને જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશની ભલામણ નામંજૂર કરવા માટે કોઈ યોગ્ય અથવા ચુકિતસંગત કારણ આપવામાં આવ્યું નથી. તેથી અમે રાજ્ય સરકારને નિર્દેશ આપીએ છીએ કે અરજદારની ડી.જી.સી. (ક્રિમિનલ) તરીકેની મુદત તાત્કાલિક અસરથી નવેસરથી મંજૂર કરવામાં આવે.

વિદ્વાન ન્યાયાધીશો વધુમાં એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો:

સર્વોચ્ચ અદાલતે વિશેષ સંદર્ભ ક્રમાંક ૧ સન ૧૯૯૮માં નોંધ્યું છે કે ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશનો અર્થ માત્ર ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ એવો નથી, પરંતુ તેમના ચાર સર્વોચ્ચ વરિષ્ઠ સહકર્મીઓ સાથે પરામર્શ કરીને એવો થાય છે. નિઃસંદેહ, આ ચુકાદો સર્વોચ્ચ અદાલત અને વડી અદાલતોમાં ન્યાયાધીશોની નિમણૂકના સંદર્ભમાં આપવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ અમારી દૃષ્ટિએ આ ચુકાદાની ભાવના વર્તમાન કેસમાં પણ લાગુ પડે છે, કારણ કે ન્યાયના વહીવટને રાજકીય વિચારણાઓથી દૂર રાખવાનો જ આશય હતો. તેથી, અમારી દૃષ્ટિએ જિલ્લાની અદાલતના ન્યાયાધીશે ભલામણ એકલેએ ન કરવી જોઈએ, પરંતુ જિલ્લાની અદાલતમાં રહેલા બે સર્વોચ્ચ વરિષ્ઠ ન્યાયિક અધિકારીઓ સાથે પરામર્શ કરીને, તથા ફોજદારી પક્ષની નિમણૂકો માટેની ભલામણના કેસમાં સીઝેએમ સાથે, અને નાગરિક પક્ષની નિમણૂકો માટે સર્વોચ્ચ વરિષ્ઠ સિવિલ ન્યાયાધીશ સાથે, તેમજ ૪૫૧ જિલ્લા દંડાધિકારી સાથે ભલામણ કરવી જોઈએ. અન્ય શબ્દોમાં, ભલામણ જિલ્લાની અદાલતના ન્યાયાધીશના અધ્યક્ષસ્થાને

રહેલા અને ઉપરોક્ત પાંચ સભ્યો ધરાવતા એક સમૂહ દ્વારા કરવામાં આવશે (જેમાં ચાર ન્યાયિક અધિકારીઓ અને જિલ્લા દંડાધિકારીનો સમાવેશ થાય છે). જો બે સભ્યો નામને અસ્વીકાર કરે, તો કોઈ ભલામણ કરવામાં આવશે નહીં. જો જિલ્લાની અદાલતનો ન્યાયાધીશ અસ્વીકાર કરે, તો કોઈ નામ ભલામણ કરવામાં આવશે નહીં. અમારી દૃષ્ટિએ, આ એલ.આર. માર્ગદર્શિકામાં નિર્ધારિત ધોરણો અનુસાર રહેશે. આવી ભલામણ સામાન્ય રીતે સરકાર પર બાંધધરીરૂપ માનવામાં આવશે, જો સરકાર અસહમતિ ધરાવે તો તે માટે લેખિતરૂપે નોંધવાના કેટલાક પ્રબળ અને તર્કસંગત કારણો હોય તે સિવાય. અમે ફરી સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે ભલામણ સંપૂર્ણપણે લાયકાત અને કાર્યક્ષમતાના આધારે કરવી જ જોઈએ અને જાતિ, પંથ, ધર્મ અથવા રાજકીય જોડાણને અવગણવું જોઈએ.

૭. એવો દાવો કરતાં કે ઉક્ત ચુકાદામાં નોંધપાત્ર ભૂલ છે, કારણ કે પ્રથમ પ્રતિવાદીનો કેસ સંબંધિત જિલ્લા ન્યાયાધીશ અથવા જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવ્યો ન હતો, આમાંના અપીલકર્તાએ ચુકાદો પાછો બોલાવવા માટે અરજી દાખલ કરી હતી; પરંતુ તે અરજીનો નિકાલ એ દિશાનિર્દેશ સાથે કરવામાં આવ્યો કે પ્રતિવાદીની ડી.જી.સી. (ક્રિમિનલ) તરીકેની મુદતના નવીનીકરણ અંગેનો પ્રશ્ન ઉક્ત ચુકાદામાં રચાયેલ અને જિલ્લા ન્યાયાધીશના અધ્યક્ષસ્થાને આવેલી કોલેજિયમ દ્વારા ફરીથી વિચારવામાં આવશે અને રાજ્ય સરકાર તેની ભલામણો અનુસાર કાર્યવાહી કરશે. રજૂઆતો:

૮. અપીલકર્તા તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી અશોક કુમાર શ્રીવાસ્તવ દલીલ કરે છે કે વડી અદાલતે આ ખોટા આધાર પર કાર્યવાહી કરી હતી કે ડી.જી.સી. (ફિ.) ના કાર્યકાળના નવીનીકરણ માટેની ભલામણો પ્રથમ પ્રતિવાદીના પક્ષમાં જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. આ સંદર્ભમાં અમારું ધ્યાન જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશના તા. ૧૧મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૮ ના અભિપ્રાય તરફ તેમજ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ, મેરઠ દ્વારા ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર, લખનૌના મુખ્ય સચિવ, ન્યાય અને કાનૂની સ્મારકને સંબોધિત તા. ૧૨.૯.૧૯૯૮ ના પત્ર તરફ દોરવામાં આવ્યું છે.

૯. વિદ્વાન વકીલ રજૂ કરશે કે સરકારી વકીલની નિમણૂક ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની જોગવાઈઓ દ્વારા નિયમિત થાય છે અને તેનું નવનીકરણ ઉત્તર પ્રદેશ લીગલ રિમેમ્બરન્સર દ્વારા થતું હોવાથી, ન્યાયતંત્રના સભ્યની અધ્યક્ષતામાં કોલેજિયમની રચના કરવાનો દિશાનિર્દેશ આપીને વડી અદાલતે સ્પષ્ટ ભૂલ કરી હતી.

૧૦. શ્રીવાસ્તવ દલીલ કરશે કે, વકીલની વ્યાવસાયિક નિયુક્તિને નાગરિક પદ પરની નિમણૂક સાથે સમકક્ષ ગણાવી શકાતી નથી, કારણ કે રાજ્ય અને સરકારી વકીલ વચ્ચે અસીલ અને વકીલનો સંબંધ અસ્તિત્વમાં છે, તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતાં, વડી અદાલતે વિવાદિત દિશાનિર્દેશો જારી કરવામાં યોગ્યતા દાખવી નહોતી. આ સંદર્ભે હરપાલ સિંહ ચૌહાણ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય૧, ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય કાયદા

અધિકારીઓ એસોસિએશન અને અન્ય તથા ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. રમેશ ચંદ્ર શર્મા અને અન્ય પર આધાર મૂકવામાં આવ્યો છે. ૪૫૨

૧૧. પ્રતિવાદીની તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન પરિષ્ક વકીલ શ્રી રણજિત કુમારે, બીજી તરફ, રજૂ કર્યું કે, રાજ્ય તરફથી ડીજીસીની નિયુક્તિ અને/અથવા પુનર્નિયુક્તિ બાબતે કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી મનમાની હોવાનું જણાયું હોવાથી, તે હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને વડી અદાલતે એક સમિતિ રચવાની આવશ્યકતા અનુભવી હતી.

૧૨. વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી કે સરકારી વકીલો ફરિયાદ પક્ષના કાર્યોનું સંચાલન કરે છે અને તેથી, તેઓ જાહેર કાર્યોનું નિર્વહન કરતા હોવાના હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા, તે પદનું સ્વરૂપ જાહેર સ્વરૂપનું ગણાય. કાનૂની જોગવાઈઓ:

૧૩. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૨૪ ની ઉપકલમો (૨) થી (૬) આ પ્રમાણે છે:

"(૨) કેન્દ્ર સરકાર કોઈપણ જિલ્લા અથવા સ્થાનિક ક્ષેત્રમાં કોઈપણ કેસ અથવા કેસોના વર્ગનું સંચાલન કરવા માટે એક અથવા વધુ સરકારી વકીલોની નિમણૂક કરી શકે છે.

(૩) દરેક જિલ્લામાં માટે, રાજ્ય સરકાર એક સરકારી વકીલની નિમણૂક કરશે અને તે જિલ્લા માટે એક અથવા વધુ વધારાના સરકારી વકીલોની પણ નિમણૂક કરી શકશે. પરંતુ શરતે કે એક જિલ્લાના માટે નિમણૂક કરાયેલા સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલને, જે મુજબ લાગુ પડે તે મુજબ, અન્ય જિલ્લાના માટે પણ સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરી શકાશે.

(૪) જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ સેશન્સ જજ સાથે પરામર્શ કરીને એવા વ્યક્તિઓના નામોની યાદી તૈયાર કરશે, જેઓ તેના મત મુજબ જિલ્લામાં સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત થવા માટે યોગ્ય છે.

(૫) ઉપકલમ (૪) હેઠળ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલી નામોની યાદીમાં જેનું નામ સમાવાયેલ ન હોય, તેવી કોઈ વ્યક્તિને રાજ્ય સરકાર દ્વારા જિલ્લામાં સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવશે નહીં.

(૬) ઉપકલમ (૫) માં સમાયેલ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, જ્યાં કોઈ રાજ્યમાં અભિયોજન અધિકારીઓનો નિયમિત કેડર અસ્તિત્વમાં હોય, ત્યાં રાજ્ય સરકાર એવો કેડર બનાવતા વ્યક્તિઓમાંથી જ સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલની નિમણૂક કરશે: પરંતુ શરતે કે જ્યાં રાજ્ય સરકારના મતે આવી નિમણૂક માટે એવા કેડરમાં કોઈ યોગ્ય વ્યક્તિ ઉપલબ્ધ ન હોય, ત્યાં તે સરકાર, જેવી સ્થિતિ હોય તે મુજબ, ઉપકલમ (૪) હેઠળ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ

દ્વારા તૈયાર કરાયેલ નામોની યાદીમાંથી કોઈ વ્યક્તિને સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરી શકશે."

૧૪. જોકે, ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યએ અધિનિયમ ક્રમાંક ૧૮ સન ૧૯૯૧ દ્વારા ૧૬.૨.૧૯૯૧ થી અમલમાં આવે તે રીતે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ ની ઉપકલમ (૧) માં નીચે મુજબ સુધારો કર્યો હતો: "ઉપકલમ (૧) માં, "વડી અદાલતો સાથે પરામર્શ કર્યા પછી" શબ્દો કાઢી નાખવામાં આવશે;"

૧૫. ઉક્ત અધિનિયમના કારણે, કલમ ૨૪ ની ઉપકલમો (૪), (૫) અને (૬) પણ કાઢી નાખવામાં આવી છે. જપ્ત

૧૬. લિગલ રિમેમ્બરન્સર મેન્યુઅલના પેરા ૭.૦૧ માં જિલ્લાકક્ષાના સરકારી વકીલનો અર્થ એવો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે કે તેઓ એવા કાનૂની વ્યવસાયી છે જેઓને રાજ્ય સરકાર દ્વારા કોઈપણ અદાલતમાં, સરકાર દ્વારા સામાન્ય રીતે અથવા વિશેષરૂપે તેમને સોંપવામાં આવેલા દીવાની, ફોજદારી અથવા મહેસૂલી કેસો ચલાવવા માટે નિયુક્ત કરવામાં આવે છે. દીવાની, ફોજદારી અથવા મહેસૂલી કેસો ચલાવવા માટે નિયુક્ત કરાયેલા કાનૂની વ્યવસાયીને, પ્રસંગાનુસાર, જિલ્લાકક્ષાના સરકારી વકીલ (દીવાની), (ફોજદારી) અથવા (મહેસૂલી) તરીકે ઓળખવામાં આવશે.

૧૭. મેન્યુઅલના પેરા ૭.૦૨ માં રાજ્યના દરેક જિલ્લામાં સરકારી વકીલની નિમણૂક કરવા અંગે સરકારની સત્તા નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. પેરા ૭.૦૩ એ

જોગવાઈ કરે છે કે જ્યારે કોઈપણ સરકારી વકીલનું પદ આગામી ત્રણ મહિનામાં ખાલી પડવાની સંભાવના હોય અથવા નવું પદ સર્જવામાં આવે, ત્યારે જિલ્લાધિકારીએ ખાલી જગ્યાઓની જાણ બારના સભ્યોને કરવી, જેમાં લાયકાત તરીકે જિલ્લા સરકારી વકીલના કિસ્સામાં ૧૦ વર્ષની વકીલાત, સહાયક જિલ્લા સરકારી વકીલના કિસ્સામાં ૭ વર્ષની વકીલાત અને ઉપ-જિલ્લા સરકારી વકીલના કિસ્સામાં ૫ વર્ષની વકીલાત હોવી આવશ્યક રહેશે. પેરા ૭.૦૩ ની કલમ (૩) આ મુજબ છે:

(૩) આ રીતે પ્રાપ્ત થયેલ નામો અંગે જિલ્લાધિકારીએ જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કરીને વિચારણા કરવી રહેશે. જિલ્લાધિકારીએ હાલના હોદ્દાદારોના દાવાને [વધારાના / સહાયક જિલ્લા સરકારી વકીલ], જો હોય તો, યોગ્ય મહત્વ આપવું રહેશે અને દરેક પદ માટે કાનૂની વ્યવસાયકારોના નામ પોતાની પસંદગીક્રમ મુજબ લીગલ રિમેમ્બરન્સરને ગુપ્ત રીતે મોકલવા રહેશે, જેમાં ખાસ કરીને તેમના સ્વભાવ, વ્યવસાયિક વર્તન અને અખંડિતતા અંગે પોતાનો અભિપ્રાય તથા દરેક ઉમેદવારની યોગ્યતા અને ગુણવત્તા વિશે જિલ્લા ન્યાયાધીશનો અભિપ્રાય દર્શાવવાનો રહેશે. લીગલ રિમેમ્બરન્સરને પોતાની ભલામણો મોકલતાં સમયે જિલ્લાધિકારીએ તેને અન્ય હોદ્દાદારો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ જીવનવૃત્તાંત પણ તેવા ટિપ્પણીઓ સાથે મોકલવા પડશે, જેવી તે અને જિલ્લા ન્યાયાધીશ કરવાનું યોગ્ય માને. ભલામણો કરતી વખતે, પ્રસંગોચિત રીતે ઉમેદવારને દીવાની અથવા ફોજદારી અથવા મહેસૂલી કાયદામાં તથા હિન્દીમાં રહેલી પ્રાવિણ્યતા વિશેષરૂપે ધ્યાનમાં લેવામાં આવશે: પરંતુ શરત એ છે કે

જિલ્લાધિકારી માટે એવા કોઈપણ વ્યક્તિનું નામ ભલામણ કરવું પણ ખુલ્લું રહેશે, જેને યોગ્ય માનવામાં આવે, ભલે તેણે નિમણૂક માટે વિચારણા થવા માટે ઔપચારિક રીતે પોતાનો જીવનવૃત્તાંત રજૂ કર્યો ન હોય. તેમ છતાં, આવી વ્યક્તિનું નામ ભલામણ કરવામાં આવે તે પહેલાં, જો નિમણૂક કરવામાં આવે તો તે સ્વીકારવાની તેની સંમતિ મેળવવી પડશે.

૧૮. ઉક્ત માર્ગદર્શિકાના પરિચ્છેદ ૭.૦૪ માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે જિલ્લા અધિકારીની ભલામણો પ્રાપ્ત થતાં, કાનૂની પરામર્શક વધુ તપાસ કરી શકે અને ભલામણો તેમજ રાજ્ય સરકારના આદેશો માટે રજૂઆત કરી શકે. રાજ્ય સરકારનો નિર્ણય અંતિમ રહેશે. પરિચ્છેદ ૭.૦૫ ઉમેદવાર દ્વારા અથવા તેના તરફથી કરવામાં આવતા પ્રચારને પ્રતિબંધિત કરે છે, જે અયોગ્યતા ઉપજાવશે.

૧૯. પરા ૭.૦૬, ૭.૦૭ અને ૭.૦૮ આ પ્રમાણે છે: "૭.૦૬. નિમણૂક અને નવીનીકરણ—

(૧) સરકાર દ્વારા અંતે પસંદ કરાયેલ કાનૂની વ્યવસાયીને, તેમણે હવાલો સંભાળેલી તારીખથી એક વર્ષ માટે જિલ્લા સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી શકે. ૪૫૪

(૨) ઉપરોક્ત અવધિના અંતે, જિલ્લાકીય અધિકારી જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કર્યા પછી, વિધિ સ્મારક અધિકારીને તેના કાર્ય અને વર્તન અંગેનો

અહેવાલ, પ્રપત્ર ક્રમાંક ૯ માં થયેલ કાર્યના હિસાબ સાથે, રજૂ કરશે. જો તેનું કાર્ય અથવા વર્તન અસંતોષકારક જણાય, તો આ બાબત આદેશો માટે સરકારને અહેવાલરૂપે મોકલવામાં આવશે. જો તેના કાર્ય અને વર્તન અંગેનો અહેવાલ સંતોષકારક હોય, તો તેને વધુમાં વધુ ત્રણ વર્ષથી અધિક ન હોય તેવી મુદત માટે પ્રપત્ર ક્રમાંક ૧ માં નિમણૂકનો કરારપત્ર આપવામાં આવી શકે. તેની પ્રથમ નિમણૂક સમયે, પ્રપત્ર ક્રમાંક ૨ ની એક નકલ તેને આપવામાં આવશે અને તે તેને પૂર્ણ કરીને નોંધ માટે વિધિ સ્મારક અધિકારીને પરત મોકલશે.

(૩) જિલ્લા સરકારી વકીલ તરીકે કોઈપણ કાનૂની વ્યવસાયીના નિમણૂક માત્ર એક વ્યાવસાયિક રોકાણ છે, જે બંને પૈકી કોઈપણ પક્ષની ઈચ્છા મુજબ સમાપ્ત કરી શકાય તેવી છે, અને તે સરકાર હેઠળના કોઈ પદ પરની નિમણૂક નથી. તેથી, સરકાર કોઈપણ કારણ દર્શાવ્યા વિના કોઈપણ જિલ્લા સરકારી વકીલની નિમણૂક કોઈપણ સમયે સમાપ્ત કરવાની સત્તા પોતાના માટે અનામત રાખે છે.

૭.૦૭. રાજકીય પ્રવૃત્તિ – જિલ્લા સરકારી વકીલ, તેઓ જે સુધી તે પદ પર કાર્યરત હોય તે સુધી, રાજકીય પ્રવૃત્તિઓમાં ભાગ લેશે નહીં; અન્યથા તેઓ તે પદ ધારણ કરવા માટેની અયોગ્યતા ભોગવશે. નોંધ: “રાજકીય પ્રવૃત્તિ” શબ્દમાં કોઈપણ રાજકીય પક્ષ અથવા સ્થાનિક સંસ્થાની સભ્યતા તેમજ પ્રેસ અહેવાલલેખનનું કાર્ય પણ સમાવેશ પામે છે. ૭.૦૮. કાર્યકાળનું નવીનીકરણ:

(૧) જિલ્લા સરકારી વકીલની કાર્યકાળની અવધિ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં ઓછામાં ઓછા ત્રણ મહિના પૂર્વે, જિલ્લા અધિકારીએ જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કર્યા પછી અને તેના ભૂતકાળના કાર્યના રેકૉર્ડ, વર્તન અને વચનો વિચાર કર્યા પછી, પ્રપત્ર નં. ૯ માં તેની દ્વારા કરવામાં આવેલા કામના નિવેદન સાથે, પોતાના મત મુજબ આવા વકીલની નિયુક્તિની અવધિનું નવીનીકરણ કરવું જોઈએ કે નહીં તે અંગે લીગલ રિમેમ્બરન્સરને અહેવાલ મોકલવો. જિલ્લા અધિકારીની ભલામણો સાથે જિલ્લા ન્યાયાધીશના મતની નકલ પણ મોકલવી જોઈએ

(૨) જ્યાં જિલ્લાની સરકારી વકીલની કાયા વધિ વધારવા માટે ભલામણ માત્ર નિર્દિષ્ટ અવધિ માટે કરવામાં આવે છે, ત્યાં તે માટેના કારણો પણ જિલ્લા અધિકારી દ્વારા દર્શાવવામાં આવશે.

(૩) જિલ્લા સરકારી વકીલના કાર્યકાળના નવીનીકરણ માટે પોતાની ભલામણ મોકલતી વખતે – (૧) જિલ્લા ન્યાયાધીશ, રાજ્યના કેસો હાથ ધરવામાં પોતાની સમક્ષ પ્રગટ થતી વકીલની ક્ષમતાના વિવિધ પાસાઓને ધ્યાનમાં રાખીને, અને વિશેષ કરીને તેના વ્યાવસાયિક વર્તનને ધ્યાનમાં લઈને, ન્યાયિક દૃષ્ટિકોણથી વકીલના કાર્યની ગુણવત્તાનો અંદાજ આપશે; (૨) જિલ્લા અધિકારી, વહીવટી દૃષ્ટિકોણથી જિલ્લા સરકારી વકીલની યોગ્યતા, સામાન્ય રીતે તેની જાહેર પ્રતિષ્ઠા, તેનું ચરિત્ર, પ્રામાણિકતા અને વ્યાવસાયિક વર્તન અંગે પોતાનો અહેવાલ આપશે.

(૪) જો સરકાર સરકારી વકીલની મુદતના નવીનીકરણ માટે જિલ્લા અધિકારીની ભલામણો સાથે સંમત થાય, તો તે તેને વધુમાં વધુ ત્રણ વર્ષથી વધુ ન હોય તેવી અવધિ માટે ફરીથી નિમણૂક કરવા આદેશો પસાર કરી શકે છે. ૪૫૫

(૫) જો સરકાર કોઈ સરકારી વકીલને પુનર્નિયુક્ત ન કરવાનો નિર્ણય કરે, તો કાનૂની સ્મરણકાર પરિચ્છેદ ૭.૦૩ માં નિર્ધારિત રીત મુજબ નવી ભલામણો મોકલવા માટે જિલ્લા અધિકારીને કહેવા પાત્ર છે.

(૬) આ અનુચ્છેદમાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા, જિલ્લા સરકારી વકીલની નવેસરથી કરવામાં આવેલી નિયુક્તિની દરેક અનુગામી અવધિ પૂર્ણ થાય ત્યારે અનુસરવામાં આવશે."

૨૦. ઉક્ત માર્ગદર્શિકાના ભાગ ૨૧ માં સરકારી વકીલોના પદની નિમણૂક અને નવીનીકરણ માટે પૂરક જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. તેમાં અન્ય બાબતો સાથે માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો સમાવિષ્ટ છે અને તે સ્પષ્ટ કરે છે કે ડી.જી.સી. (ક્રિમિનલ) ની નિમણૂક તથા સરકારી વકીલોના હોદ્દાના નામમાં ફેરફારથી તેમના વ્યાવસાયિક નિયોજનના મૂળ સ્વરૂપ પર કોઈ અસર થતી નથી. તેમાં વધુમાં એવી જોગવાઈ છે કે આવા વ્યાવસાયિક નિયોજનનો અંત કોઈપણ પક્ષ તરફથી કોઈ નોટિસ આપ્યા વિના અને કોઈ કારણ દર્શાવ્યા વિના લાવી શકાય છે. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે સરકારી વકીલ તથા અતિરિક્ત સરકારી વકીલની, વડી અદાલત તેમજ જિલ્લા બન્ને માટે, નિમણૂક નવી સંહિતાની કલમ ૨૪ મુજબ કરવામાં આવશે. પરિચ્છેદ ૨૧.૦૪ માં દરેક ખાલી જગ્યાની સામે

પાંચ વર્ષ માટે પેનલ રચવાની જોગવાઈ છે. તે ફરજિયાત કરે છે કે રાજ્ય સરકાર પેનલમાં દર્શાવાયેલા નામોમાંથી અતિરિક્ત સરકારી વકીલની નિમણૂક કરશે. ઉક્ત માર્ગદર્શિકાના પરિચ્છેદ ૨૧.૦૭ અને ૨૧.૦૮ નીચે મુજબ છે:

૨૧.૦૭. સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલની નિમણૂક ત્રણ વર્ષની અવધિ માટે કરવામાં આવશે, પરંતુ રાજ્ય સરકાર આવી નિમણૂક કોઈપણ સમયે પૂર્વસૂચના આપ્યા વિના અને કોઈપણ કારણ દર્શાવ્યા વિના સમાપ્ત કરી શકે છે. રાજ્ય સરકાર સમયાંતરે આવી નિમણૂકની અવધિ લંબાવી શકે છે અને આવી મુદતનું લંબાણ નવી નિમણૂક તરીકે ગણવામાં આવશે નહીં. ૨૧.૦૮. જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ સેશન્સ જજ સાથે પરામર્શ કર્યા પછી, સરકારી વકીલ અને વધારાના સરકારી વકીલો અંગે ગુપ્ત અહેવાલ રજૂ કરશે, જેમાં તેઓ દ્વારા ચલાવવામાં આવેલા કેસોમાં સફળતાના ટકાવારી અંગેની વિગતો તથા તેમની સામાન્ય પ્રતિષ્ઠા વિશેનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવશે. જ્યાં સફળતાની ટકાવારી ઓછી હોય ત્યાં તે માટે સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલ દ્વારા દર્શાવાયેલા કારણો અંગે પણ ટિપ્પણી કરવી જોઈએ. દર ત્રણ વર્ષે તે આવા દરેક સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલનું વિશેષ મૂલ્યાંકન કરશે અને સંબંધિત વ્યક્તિને વધુ ત્રણ વર્ષની અવધિ માટે કે માત્ર ઓછી અવધિ માટે મુદતવધારો આપવો જોઈએ કે નહીં તે અંગે ભલામણ કરશે.

૨૧. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની જોગવાઈઓ, જે કાનૂની સ્વરૂપની છે, તે ક્ષેત્રને શાસિત કરે છે. તેમ છતાં, ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યએ, તેને જ સૌથી વધુ

જાણીતા કારણોસર, ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ ની ઉપકલમ (૧) માં સુધારો કર્યો છે, જેના પરિણામે વડી અદાલત માટે સરકારી વકીલની નિમણૂક કરતા પહેલાં રાજ્યને વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી. એ જ રીતે, કલમ ૨૪ ની ઉપકલમો (૪), (૫) અને (૬) પણ, કથિત રીતે એ આધારે કે સમાન જોગવાઈઓ લીગલ રિમેમ્બ્રન્સર મેન્યુઅલમાં અસ્તિત્વમાં છે, કાઢી નાખવામાં આવી છે. લીગલ રિમેમ્બ્રન્સર મેન્યુઅલ માત્ર કાર્યપાલિકાના આદેશોનું સંકલન છે અને ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૩ ના અર્થમાં તે જપ્ત 'કાયદો' નથી. ન્યાયિક સમીક્ષા:

૨૨. આ અદાલતના નિર્ણયોની શ્રેણીમાં ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની સત્તા હવે સુસ્પષ્ટ રીતે નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. તે એક સ્થિર કાનૂની સિદ્ધાંત છે કે કરારને કરાર તરીકે નિયંત્રિત કરતી બાબતમાં રિટ અરજી સ્વીકારવાની અધિકારિતા અદાલતને નહીં હોય (એવું માન્ય રાખીએ કે આવી વ્યાવસાયિક નિમણૂક એવો જ એક પ્રકાર છે), કારણ કે તેમાં જાહેર કાનૂનનો તત્વ સંકળાયેલો ન હોય.

૨૩. કોઈપણ સ્થિતિમાં, આધુનિક પ્રવૃત્તિ પણ વહીવટી કાર્યવાહી સંદર્ભે ન્યાયિક સંયમ તરફ સંકેત કરે છે, જેમ કે ટાટા સેલ્યુલર વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા માં ઠરાવવામાં આવ્યું છે.

૨૪. વ્યક્તિનો કાનૂની અધિકાર કરાર, કાયદો અથવા કાયદાની શક્તિ ધરાવતા દસ્તાવેજ પર આધારિત હોઈ શકે છે. બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ

અમલમાં મૂકી શકાય એવા જાહેર કાયદાકીય ઉપાય માટે, સત્તાધિકારીની ક્રિયાઓ જાહેર કાયદાના ક્ષેત્રમાં આવતી હોવી જરૂરી છે, ભલે તે વિધાનાત્મક કાર્યવાહી હોય, રાજ્યની કાર્યપાલક કાર્યવાહી હોય, અથવા જાહેર કાયદાનો તત્વ સંપહન કરતી કોઈ સંસ્થા, વ્યક્તિ અથવા સત્તા દ્વારા કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી હોય. દરેક કેસમાં આ પ્રશ્નનો નિર્ધાર રાજ્યમાં નિહિત સત્તાના સ્વભાવ અને વ્યાપને ધ્યાનમાં રાખીને કરવો આવશ્યક છે. તેમ છતાં, કઈ પ્રકારની કાર્યવાહી જાહેર કાયદાકીય ઉપાયના ક્ષેત્રમાં આવશે અને કઈ ખાનગી કાયદાના ક્ષેત્રમાં આવશે તેનું સામાન્યીકરણ કરવું શક્ય ન પણ હોય, તેમજ એવી કાર્યવાહીનો સંપૂર્ણ ચાટી આપવી પણ ઈચ્છનીય નથી.

૨૫. સિવિલ સર્વિસીસ યુનિયન્સની કાઉન્સિલ વિ. સિવિલ સર્વિસ માટેના મંત્રી ૧૦ ના મામલામાં, ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની વ્યાપ્તિનો વિસ્તરણ કરતાં, હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સે નક્કી કર્યું હતું કે જો પડકાર હેઠળનો વિશિષ્ટ નિર્ણય ન્યાયનિર્ણય ન હોય તો ન્યાયિક પુનર્વિલોકન ઉપલબ્ધ ન હોવું જોઈએ. તેમ છતાં, ઉપશમ મંજૂર કરતાં અદાલતે રાષ્ટ્રીય સુરક્ષાના પ્રશ્ન જેવા પરિબળોને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ. ડૉન ઓલિવર દ્વારા લખાયેલ ચુકેમાં બંધારણીય સુધાર વિષયક ગ્રંથમાં પાનું ૨૧૦ પર આ રીતે જણાવાયું છે: "સી.સી.એસ.યુ. કેસમાં હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સે નક્કી કર્યું હતું કે જો ૪૫૭ હેઠળ પડકારાયેલો વિશિષ્ટ નિર્ણય ન્યાયનિર્ણય ન હોય તો ન્યાયિક પુનર્વિલોકન ઉપલબ્ધ ન હોવું જોઈએ. વાસ્તવમાં તેમણે રાજકીય બંધારણનો માન રાખ્યો હતો અને કેટલાક સંવેદનશીલ ક્ષેત્રોમાં સરકારને મુલતવી માન આપી હતી. આ કેસમાં સરકારનો

એવો દાવો હતો કે નિર્ણય લેવામાં આવે તે પહેલાં જો તેઓએ યુનિયનો સાથે પરામર્શ કર્યો હોત તો જી.સી.એચ.ક્યૂ. ખાતે ઔદ્યોગિક કાર્યવાહી ભડકી હોત, જેનાથી અનુસંગે રાષ્ટ્રીય સુરક્ષાને નુકસાન પહોંચ્યું હોત. હાઉસ ઓફ લોર્સના મત મુજબ, આ કારણે અન્યથા પુનર્વિલોકનીય એવો નિર્ણય ન્યાયિક પુનર્વિલોકન માટે યોગ્ય રહ્યો નહોતો – એટલે કે ન્યાયનિર્ણય ન રહ્યો. રાજસત્તાકીય વિશેષાધિકાર હેઠળ લેવાયેલા અન્ય નિર્ણયો, જેઓ અંગે અદાલતે સૂચવ્યું હતું કે તેઓ ન્યાયનિર્ણય ન ગણાય, તેમાં સંધિ કરવી અને વિદેશી બાબતોનો સમાવેશ થતો હતો. સી.સી.એસ.યુ. ના પરિણામ છતાં કે વિશેષાધિકાર સિદ્ધાંતતઃ પુનર્વિલોકનીય છે અને રાષ્ટ્રીય સુરક્ષાનો પ્રશ્ન ન હોત તો સરકારે આ ફેરફારો લાદતાં પહેલાં યુનિયનો સાથે પરામર્શ કરવો જોઈએ હતો, તે છતાં આ સરકારની કાર્યવાહીના, જેમાં સરકારના વાસ્તવિક વર્તનનો પણ સમાવેશ થાય છે, ન્યાયિકીકરણમાં એક મોટું પ્રગતિપદ હતું અને રાજકીય બંધારણથી એક પગલું દૂર જવાનું પણ હતું."

૨૬. તેમ છતાં, અમે નોંધ કરી શકીએ છીએ કે આર. (અબ્બાસી) વિ. વિદેશ અને કોમનવેલ્થ કાર્યાલયના રાજ્ય સચિવ તથા ગૃહ વિભાગના રાજ્ય સચિવ મામલે, જ્યારે વિદેશી સંબંધોની ન્યાયપાત્રતા વિચારણા માટે આવી, ત્યારે ન્યાયિક સમીક્ષા ઉપલબ્ધ હોવાનું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું, અને તેમાં આ મુજબ જણાવ્યું હતું:

ભલે અદાનનો નિર્ણય જે વૈધાનિક પરિસ્થિતિમાં કરવામાં આવ્યો હતો તે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ હતી, તેમ છતાં કેટમોલમાં લોર્ડ કોસના ભાષણનો અવતરણ આ દૃષ્ટિકોણને સમર્થન આપે છે કે, વિદેશી રાજ્ય તેની આંતરરાષ્ટ્રીય બાધ્યતાઓનું ઉદ્ધંધન કરી રહ્યું છે એવો આક્ષેપ સામે આવે ત્યારે આ અદાલતે સાવચેતી રાખવી આવશ્યક હોવા છતાં, આ અદાલતને તેની આંતરરાષ્ટ્રીય બાધ્યતાઓના સ્પષ્ટ ઉદ્ધંધન તરીકે જેનું તે અવલોકન કરે છે તે સંબંધે પોતાનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવા માટે વૈધાનિક પરિસ્થિતિની આવશ્યકતા નથી; અને આંતરરાષ્ટ્રીય કાયદાના સ્પષ્ટ ઉદ્ધંધન તરીકે જેનું તે અવલોકન કરે છે તે અંગે પોતાનો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવા માટે પણ આ અદાલતને વૈધાનિક પરિસ્થિતિની આવશ્યકતા નથી, ખાસ કરીને માનવ અધિકારોના સંદર્ભમાં.

૨૭. સિવિલ સર્વિસિસ યુનિયનોની કાઉન્સિલ વિ. સિવિલ સર્વિસના મિનિસ્ટર મામલે, ન્યાયિક પુનરીક્ષણની સત્તા સામાન્ય રીતે ગેરકાયદેસરતા, અતાર્કિકતા અને અયોગ્યતા સુધી મર્યાદિત હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું હતું:

જો સત્તાનો ઉપયોગ સંબંધિત પરિબળોનું ધ્યાનમાં લીધા વિના અથવા મનનો ઉપયોગ કર્યા વિના કરવામાં આવ્યો હોય, તો સત્તાનો એવો ઉપયોગ સ્પષ્ટપણે ભૂલભરેલો ગણાશે. જો કોઈ સત્તાનો ઉપયોગ (ભલે તે ધારાસભાત્મક હોય કે પ્રશાસનિક) એવા તથ્યોના આધારે કરવામાં આવ્યો હોય, જે અસ્તિત્વમાં નથી અને જે સ્પષ્ટપણે ભૂલભરેલા છે, તો સત્તાનો એવો ઉપયોગ દૂષિત ગણાશે.

૨૮. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬માં સમાવિષ્ટ વડી અદાલતની ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો વ્યાપ અને પરિમાણ પ્રકરણ મુજબ બદલાતો રહે છે; તે આદેશના સ્વરૂપ, સંબંધિત કાયદો તેમજ અન્ય સંબંધિત પરિબલો, જેમાં જાહેર સત્તાધિકારીઓ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલી સત્તાનું સ્વરૂપ, એટલે કે, તે સત્તા વૈધાનિક છે, અર્ધ-ન્યાયિક છે કે વહીવટી છે, તે બધાની ઉપર આધારિત રહે છે. ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તા કોઈ સવ વ્યાપક દેખરેખી ભૂમિકા સ્વીકારવા માટે અથવા સર્વત્ર ઉપસ્થિત સત્તા ધારણ કરવા માટે નિર્ધારિત નથી. આ સત્તાનો હેતુ કાયદાના શાસન હેઠળના શાસનકાર્યની સમીક્ષા કરવાનો પણ નથી અને ન તો અદાલતો રાજ્યના અન્ય અંગોને સર્વોચ્ચ કાયદા દ્વારા વિશેષરૂપે અનામત રાખવામાં આવેલા ક્ષેત્રોમાં પ્રવેશ કરે છે. જે નિર્ણયો અને નટપટિઓમાં ન્યાયનિર્ધારક સ્વભાવ ન હોય, તે ન્યાયિક સમીક્ષા કરતી અદાલત સમક્ષ કડક અર્થમાં વિચારણા માટે આવતી નથી. ન્યાયિક સમીક્ષાનો મર્યાદિત વ્યાપ સંક્ષિપ્તમાં આ પ્રમાણે છે :

(૧) અદાલતો, ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, વહીવટી સત્તાધિકારીઓના નિર્ણયો ઉપર અપીલમાં બેસતી નથી;

(૨) ન્યાયિક પુનર્વિચાર માટેની અરજી માત્ર કેટલાક સુસ્પષ્ટ રીતે નિર્ધારિત આધારો પર જ ટકી શકે.

(૩) વહીવટી સત્તાધિકારીને સોંપવામાં આવેલી વિવેકાધીન સત્તાનો ઉપયોગ કરીને પસાર કરવામાં આવેલ આદેશમાં, ન્યાયિક સમીક્ષામાં હસ્તક્ષેપ

કરી શકાય નહીં, જ્યાં સુધી એવું દર્શાવવામાં ન આવે કે વિવેકાધીન સત્તાનો ઉપયોગ પોતે જ તર્કવિરુદ્ધ અથવા ગેરકાયદેસર છે.

(૪) માત્ર ખોટો નિર્ણય, તે કરતાં વધુ કંઈ પણ ન હોય, તો ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની સત્તાને આકર્ષવા માટે પૂરતો નથી; અદાલતને પ્રદાન કરવામાં આવેલ દેખરેખી અધિકારક્ષેત્ર એટલું જ મર્યાદિત છે કે ટ્રિબ્યુનલ પોતાની સત્તાની મર્યાદાઓની અંદર કાર્ય કરે છે અને તેના નિર્ણયો ન્યાયના ભંગને જન્મ આપતા નથી, તે જોવાનું.

(૫) અદાલતોને સરકારની ફરજો અને કાર્યો હાથ ધરવા માટે પોકારી શકાતી નથી. અદાલત સામાન્ય રીતે રાજ્યના નીતિ-નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં. ન્યાયાધીશના સામાજિક અને આર્થિક માન્યતાઓને વિધાન મંડળોના ચુકાદાના સ્થાને વિકલ્પરૂપે આહ્વાન કરવી જોઈએ નહીં.

૨૯. વેડના એડમિનિસ્ટ્રેટિવ લો, ૮મી આવૃત્તિના પૃષ્ઠ ૩૩-૩૫ પર, આ રીતે જણાવવામાં આવ્યું છે:

પુનર્વિલોકન, કાયદેસરતા અને વિવેકાધિકાર ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની પદ્ધતિ અપીલની પદ્ધતિથી મૂળભૂત રીતે ભિન્ન છે. અપીલની સુનાવણી કરતી વખતે અદાલત નિર્ણયના ગુણદોષ સાથે સંકળાયેલી હોય છે: શું તે યોગ્ય છે. જ્યારે કોઈ વહીવટી કૃત્ય અથવા આદેશને ન્યાયિક પુનર્વિલોકન હેઠળ મુકવામાં આવે છે, ત્યારે અદાલત તેની કાયદેસરતા સાથે સંકળાયેલી હોય છે: શું તે પ્રદાન

કરવામાં આવેલી સત્તાની મર્યાદાઓની અંદર છે. અપીલમાં પ્રશ્ન 'યોગ્ય કે અયોગ્ય' નો હોય છે. પુનર્વિલોકનમાં પ્રશ્ન 'કાયદેસર કે ગેરકાયદેસર' નો હોય છે. અપીલના અધિકારો હંમેશાં કાયદાકીય જોગવાઈઓથી ઉત્પન્ન થાય છે; બીજી તરફ, ન્યાયિક પુનર્વિલોકન એ અદાલતની સ્વાભાવિક સત્તાનો ઉપયોગ છે, જેથી તે નક્કી કરી શકે કે કાર્યવાહી કાયદેસર છે કે નહીં અને યોગ્ય રાહત આપી શકે. આ માટે કોઈ કાયદાકીય સત્તાધિકાર જરૂરી નથી: અદાલત માત્ર કાયદાનો અમલ કરાવવા માટે પોતાની સામાન્ય ફરજો બજાવી રહી હોય છે. તેથી, ન્યાયિક પુનર્વિલોકનનો આધાર સામાન્ય કાનૂન છે. વહીવટી કાનૂનમાં લગભગ બધા જ કેસો સંસદના કોઈક અધિનિયમ હેઠળ ઊભા થતા હોવા છતાં પણ આ વાત ઓછી સાચી બનતી નથી. જ્યાં અદાલત કોઈ મંત્રી દ્વારા કોઈ અધિનિયમ હેઠળ કરવામાં આવેલ આદેશ રદ કરે છે, ત્યાં તે સામાન્ય રીતે પોતાની સામાન્ય કાનૂની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને જાહેર કરે છે કે તે અધિનિયમે મંત્રીને તેણે જે કર્યું તે કરવા સત્તા આપી નહોતી અને તે કોઈ ને કોઈ રીતે પોતાની સત્તાની મર્યાદા વટાવી રહ્યો હતો અથવા તેનો દુરુપયોગ કરી રહ્યો હતો. આ રીતે ન્યાયિક પુનર્વિલોકન જાહેર સત્તાધિકારીઓને ઝપટ યોગ્ય મર્યાદાઓમાં રાખવા અને કાનૂનના શાસનને જાળવી રાખવા માટેનું એક મૂળભૂત સાધન છે. અપીલમાં જે રીતે અદાલત બીજા કોઈ સત્તાધિકારીના નિર્ણયના સ્થાને પોતાનો નિર્ણય મૂકે છે, તેનાં વિપરીત, પુનર્વિલોકનમાં અદાલત માત્ર આ પ્રશ્ન સાથે સંકળાયેલી હોય છે કે આક્ષેપ હેઠળનું કૃત્ય અથવા આદેશ યથાવત્ રહેવા દેવો જોઈએ કે નહીં. જો ગૃહ સચિવ ગેરકાયદેસર રીતે ટેલિવિઝન પરવાનો રદ કરે, તો અદાલત માત્ર

એટલું જાહેર કરી શકે કે તે રદબાતલ શૂન્ય અને અમાન્ય છે. જો કેસ સત્તાના અતિરેકને બદલે ફરજના ભંગનો હોય, તો પ્રશ્ન એ રહેશે કે જાહેર સત્તાધિકારીને પોતાની ચુક સુધારવાનો આદેશ આપવો જોઈએ કે નહીં. જેને ટેલિવિઝન પરવાનો મેળવવાનો હક હોય એવા વ્યક્તિને પરવાનો આપવાનો ઇનકાર થયો હોય, તો તેનો ઉપાય અદાલતના એવા આદેશ દ્વારા કરવામાં આવશે કે જેમાં તે પરવાનો જારી કરવાનો નિર્દેશ હોય. જો વહીવટી કાર્યવાહી સત્તાના અતિરેકમાં હોય (અલ્ટ્રા વાઈરિઝ), તો અદાલતે માત્ર તેને રદ કરવી અથવા તેને ગેરકાયદેસર જાહેર કરવી રહે છે (અસરમાં આ બન્ને એક જ વાત છે) અને ત્યારબાદ કોઈએ પણ તેની તરફ ધ્યાન આપવાની જરૂર રહેતી નથી. કાયદાની દ્રષ્ટિએ મંત્રી, ટ્રિબ્યુનલ અથવા અન્ય સત્તાધિકારીએ કંઈ કર્યું જ નથી, અને તેને નવો નિર્ણય કરવો જરૂરી બને છે.

૩૦. એ સુસ્થાપિત છે કે ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે અદાલતનો મુખ્ય વિચાર નિર્ણયના મૂળ ગુણદોષ કરતાં નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા અંગે વધુ હોય છે. આવું કરતી વખતે, પડકારવામાં આવેલા નિર્ણયના સમર્થક તરફથી ઘણીવાર એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે જ્યાં તથ્યો સંબંધિત ગંભીર વિવાદિત પ્રશ્નો હોય, અથવા જ્યાં કોઈ નિર્ધારિત પરિસ્થિતિને શાસન કરનાર કાયદા દ્વારા ટ્રિબ્યુનલનો નિર્ણય અથવા તથ્યનિર્ધારક મંડળનો નિર્ણય અથવા મધ્યસ્થનો નિર્ણય અંતિમ ગણવામાં આવ્યો હોય, અથવા જ્યાં પ્રવૃત્તિના સ્વરૂપે નિર્ણયકર્તાનો તથ્યો અંગેનો અભિપ્રાય અંતિમ હોય, ત્યાં અદાલત તેની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ નથી. પરંતુ, નિર્ણય લેવાની

પ્રક્રિયાની તપાસ અને સૂક્ષ્મ પરખ કરતી વખતે, નિર્ધારિત કેસના તથ્યોની પણ મૂલવણી કરવી અનિવાર્ય બની જાય છે, કારણ કે અન્યથા નિર્ણયને ગેરકાયદેસરતા, અતાર્કિકતા અથવા પ્રક્રિયાત્મક અયોગ્યતા જેવા આધારોએ કસોટી પર ચકાસી શકાતો નથી. ન્યાયિક સમીક્ષા કરતી અદાલત તથ્યાત્મક નિષ્કર્ષોની કેટલી હદ સુધી પુનઃમૂલવણી કરી શકે તે ન્યાયિક સમીક્ષાના આધાર પર નિર્ભર છે. ઉદાહરણ તરીકે, જો કોઈ નિર્ણયને અતાર્કિક હોવાનું કહીને પડકારવામાં આવે, તો કેસના તથ્યોનું પ્રથમ મૂલવણ કર્યા વિના, સંભવિત નિષ્કર્ષે પહોંચ્યા વિના અને ત્યારબાદ નિર્ધારિત કેસના વિશેષ સંદર્ભ સાથે અદાલતે નિર્ધારિત કરેલી કસોટીઓના ધોરણે સત્તાધિકારીના નિર્ણયની તપાસ કર્યા વિના, નિર્ણય તાર્કિક છે કે અતાર્કિક છે તે અંગે નિષ્કર્ષ નોંધવો લગભગ અશક્ય બને. ભારતીય વહીવટી કાયદામાં આ સ્થિતિ સુસ્થાપિત છે. તેથી, નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાની પરખ કરવાની મર્યાદિત હદ સુધી, નિર્ણયકર્તા દ્વારા કરાયેલ તથ્યોની મૂલવણીની સમીક્ષા કરવી અદાલત માટે હંમેશા ખુલ્લી રહે છે.

૩૧. નોર્થ વેલ્સ પોલીસના ચીફ કોન્ટેબલ વિ. ઈવાન્સ મામલામાં, કાયદો નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યો છે:

...ન્યાયિક પુનર્વિલોકનનો હેતુ એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે વ્યક્તિને ન્યાયસંગત વર્તન મળે, અને એ સુનિશ્ચિત કરવાનો નથી કે સત્તાધિકારી, ન્યાયસંગત વર્તન આપ્યા બાદ, એવા વિષયમાં કે જેનો નિર્ણય પોતે કરવા માટે

તેને અધિકૃત કરવામાં આવ્યો હોય અથવા કાયદા દ્વારા આદેશિત કરવામાં આવ્યો હોય, તેવો નિષ્કર્ષ પર પહોંચે જે અદાલતની દૃષ્ટિએ યોગ્ય હોય.

૩૨. પ્રો. બર્નાર્ડ શ્વાર્ટ્ઝે તેમની પ્રસિદ્ધ પુસ્તક (એડમિનિસ્ટ્રેટિવ લો, ૩ આવૃત્તિ, લિટલ બ્રાઉન કંપની ૧૯૯૧) ના પાનું ૪૬૦ પર અમેરિકન પરિપ્રેક્ષ્યમાં ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની વર્તમાન સ્થિતિ અંગે ચર્ચા કરતાં નીચે મુજબ સારાંશ આપ્યો છે:

જો પુનરાવલોકનનો વ્યાપ અતિ વિશાળ હોય, તો એજન્સીઓ અદાલતો સુધી કેસોના પ્રેષણ માટેના માત્ર માધ્યમ જેટલી બની જાય છે. તેનાથી એજન્સીઓના તે મૂલ્યો નષ્ટ થઈ જાય, જે જટિલ ક્ષેત્રોમાં સતત વહીવટ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલા વિશેષ જ્ઞાનનો લાભ સુનિશ્ચિત કરવા માટે રચવામાં આવી છે. તે જ સમયે, અદાલતે એજન્સીઓની યાંત્રિક રીતે મંજૂરી આપવી ન જોઈએ; ન્યાયિક તપાસનો વ્યાપ એટલો મર્યાદિત ન હોવો જોઈએ કે તે કાયદેસરતાને લગતી કાર્યવાહી અંગે સંપૂર્ણ તપાસને અવરોધે. જો તે પ્રશ્નનું ન્યાયાધીશ દ્વારા યોગ્ય રીતે પરીક્ષણ થઈ શકતું ન હોય, તો પુનરાવલોકનનો અધિકાર નિર્રથક બની જાય છે...અંતિમ વિશ્લેષણમાં, પુનરાવલોકનનો વ્યાપ કેસના ન્યાય અંગે સંબંધિત ન્યાયાધીશના મૂલ્યાંકન પર આધાર રાખે છે.

૩૩. પ્રો. ક્લાઈવ લૂઈસે તેમના પુસ્તકમાં (જાહેર કાયદામાં ન્યાયિક ઉપચારો, ૧૯૯૨ આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૨૯૪-૨૯૫ પર)

અદાલતો હવે સ્વીકારે છે કે ઉપચારાત્મક અધિકારક્ષેત્રના પ્રયોગમાં વહીવટ પર પડતી અસર સંબંધિત પરિબળ છે'... અગાઉના કેસોમાં કડક અભિગમ અપનાવવામાં આવ્યો હતો કે કાયદાનું પાલન થવું જ જોઈએ અને વહીવટી અસુવિધા ભલે જેટલી થતી હોય તેમ છતાં નિર્ણયને અમાન્ય ઠરાવવો જોઈએ. આજકાલ અદાલતો સ્વીકારે છે કે એવો અભિગમ હંમેશાં યોગ્ય હોય જ એવું નથી અને તે વ્યાપક જાહેર હિતમાં પણ ન હોઈ શકે. વહીવટી પ્રક્રિયા પર પડતી અસર અદાલતની ઉપચારાત્મક વિવેકસત્તા માટે સંબંધિત છે અને તે નિર્ણાયક સાબિત પણ થઈ શકે છે... ગેરકાયદેસરતા કેટલી હદ સુધી વહીવટી સત્તાધિકારીના પોતાના આચરણમાંથી ઉદ્ભવે છે, તેમજ તે આચરણ વિષે તેમનો દૃષ્ટિકોણ શું છે, તે હદે તેઓ તેની અસર હેઠળ પણ આવી શકે છે.

૩૪. ગ્રેહામ એલ્ડસ અને જહોન એલ્ડરએ " ન્યાયિક પુનર્વિચાર માટેની અરજીઓ, કાયદો અને પ્રથા " માં આ પ્રમાણે જણાવ્યું હતું:

અદાલતોના અધિકારક્ષેત્રને બાકાત રાખવા વિરુદ્ધ સામાન્ય અનુમાન રહેલું છે, તેથી ન્યાયિક પુનર્વિલોકનને બાકાત રાખવાનો દાવો કરતી વૈધાનિક જોગવાઈઓનું સંકુચિત અર્થઘટન કરવામાં આવે છે. જોકે, સરકારની કેટલીક પ્રવૃત્તિઓના એવા ક્ષેત્રો છે કે જેમાં, રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા તેનો પ્રતિકાત્મક ઉદાહરણ હોવાથી, અદાલતો પોતાને તપાસ કરવા અસમર્થ માને છે, સિવાય કે પ્રારંભિક સ્તરે એ નિર્ણય લેવો રહે કે સરકારનો દાવો સદ્ભાવપૂર્વકનો છે કે નહીં. આવા પ્રકારના અનિર્ણયક્ષમ ક્ષેત્રમાં ન્યાયિક પુનર્વિલોકન સંપૂર્ણપણે બાકાત નથી,

પરંતુ અત્યંત મર્યાદિત છે. એવું પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે રાજસત્તાક વિશેષાધિકાર દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓ સ્વભાવતઃ ન્યાયિક પુનર્વિલોકનથી પર છે, પરંતુ કાઉન્સિલ ઓફ સિવિલ સર્વિસ યુનિયન્સ વિ./સ. મિનિસ્ટર ફોર ધ સિવિલ સર્વિસ મામલામાં હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સના ભાષણો પછી આ બાબત શંકાસ્પદ બની ગઈ છે. લોર્ડ્સ ડિપલોક, સીમન અને રોસ્કિલ આ બાબતે સહમત જણાયા કે સત્તાઓ વચ્ચે એવો કોઈ સામાન્ય ભેદ નથી કે જે તેમની ઉત્પત્તિ વૈધાનિક છે કે વિશેષાધિકારજન્ય છે તેના આધારે નક્કી થાય; પરંતુ કોઈ વિશિષ્ટ સત્તાના વિષયવસ્તુના કારણે, જેમ કે તે કેસમાં રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા, ન્યાયિક પુનર્વિલોકન મર્યાદિત થઈ શકે છે. અનેક વિશેષાધિકારજન્ય સત્તાઓ વાસ્તવમાં સંવેદનશીલ અને અનિર્ણયક્ષમ ક્ષેત્રો સાથે સંબંધિત હોય છે, ઉદાહરણ તરીકે, વિદેશ વ્યવહાર; પરંતુ કેટલાક મામલાઓમાં, ખાસ કરીને જ્યાં રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા સંકળાયેલી ન હોય ત્યાં, સિદ્ધાંતતઃ તેમનું પુનર્વિલોકન થઈ શકે છે. અન્ય એક અનિર્ણયક્ષમ સત્તા એ એટર્ની જનરલનો એ વિશેષાધિકાર છે કે જાહેર હિતની તરફથી કાયદેસરની કાર્યવાહી શરૂ કરવી કે નહીં તે નક્કી કરે.

૩૫. વેડના એડમિનિસ્ટ્રેટિવ લો, ૮મી જુલાઈ ૧૯૭૧ આવૃત્તિના પાના ૫૫૧-૫૫૨ પર, લેખક નીચે મુજબ જણાવે છે:

અધિકારો અને ઉપાયો: અધિકારો ઉપાયો પર આધારિત છે. કાયદાના ઇતિહાસમાં એવા કાનૂની નિયમોના ઉદાહરણો બહુ પ્રમાણમાં મળે છે, જે ઉપાયોની પદ્ધતિમાંથી નિષ્કર્ષિત થયા છે, કારણ કે આ ઉપાયો એક પ્રકારના

કેસમાંથી બીજા પ્રકારના કેસોમાં વિસ્તરતા અને અનુકૂળિત થતા ગયા છે. તેનો ઉત્તમથી ઉત્તમ દાખલો હેબિયસ કોર્પસ છે. આ ઉપાય, જે સોળમી સદીથી વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનો મુખ્ય આધારસ્તંભ રહ્યો છે, મધ્યયુગીન રિટમાંથી વિકસ્યો હતો, જે આરંભે પ્રક્રિયાત્મક કાયદામાં અલ્પપ્રમાણે જ ઉપયોગમાં લેવાતો હતો: તેનો ઉપયોગ કોઈ પક્ષકારની હાજરી સુનિશ્ચિત કરવા માટે થતો, ખાસ કરીને જ્યાં તે કોઈ નીચલી અદાલત દ્વારા અટકાયત હેઠળ હોય ત્યાં. અનુસરે તેને રાજા તથા કાઉન્સિલ દ્વારા કરવામાં આવેલી અટકાયતને પડકારવા માટે આવાહિત કરવામાં આવ્યો; અને અંતે તે એવી પ્રમાણભૂત પ્રક્રિયા બની ગયો કે જેના દ્વારા કોઈપણ કેદની કાનૂની માન્યતા તપાસી શકાય. વ્યક્તિગત સ્વતંત્રતાનો અધિકાર લગભગ પ્રક્રિયાત્મક નિયમોનું ઉપઉત્પાદન હતો. આ વલણના સારા અને નરસા બંને પ્રભાવ છે. એ અર્થમાં તે સારો છે કે ભાર કોઈપણ અધિકારના અમલીકરણ માટેની વ્યવહારુ પદ્ધતિઓ પર મુકાય છે. કાર્યક્ષમ ઉપાયો અત્યંત મહત્વના છે, અને અંગ્રેજી વહીવટી કાયદા દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા ઉપાયો નોંધપાત્ર રીતે કાર્યક્ષમ છે. પરંતુ ક્યારેક ઉપાયને સ્વતંત્ર રીતે જ એવી વસ્તુ તરીકે જોવામાં આવે છે કે જે તે જે કાનૂની નીતિને અભિવ્યક્ત કરવી જોઈએ તેમાંથી વિરિછન્ન થઈ જાય છે. ભૂતકાળમાં આ કારણે ખાલી જગ્યાઓ અને અનિયમિતતાઓ ઊભી થઈ છે, તેમજ સિદ્ધાંતોમાં એવો ગૂંચવાડો સર્જાયો છે, જેના પ્રત્યે અદાલતો ક્યારેક આશ્ચર્યજનક રીતે ઉદાસીન જણાઈ છે.

૩૬. મેન્ડેમસનો, અથવા તેના સ્વરૂપનો, રિટ સામાન્ય રીતે ત્યારે જારી કરવામાં આવે છે, જ્યારે અરજદાર પોતામાં કોઈ કાનૂની હક અને જાહેર સત્તાધિકારીઓ ઉપર તેને અનુરૂપ કાનૂની ફરજ સ્થાપિત કરે છે.

૩૭. કાનૂની સ્મરણિકાર માર્ગદર્શિકામાં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું છે કે સરકારી વકીલ અથવા જિલ્લા વકીલની નિમણૂક વ્યવસાયિક સ્વરૂપની હશે. આ બાબત કોઈપણ વિવાદથી પર છે અને બારમાં યોગ્ય રીતે આ સ્વીકારવામાં આવ્યું છે કે સરકારી વકીલના પદનો ધારક નાગરિક પદ ધારણ કરતો નથી; જિલ્લા વકીલ અથવા સરકારી વકીલનું પદ ધારણ કરવાથી, પદાધિકારીને કોઈ દરજ્જો પણ પ્રદાન થતો નથી (-).

૩૮. એક તરફ સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલની નિમણૂક અને બીજી તરફ સહાયક સરકારી વકીલની નિમણૂક વચ્ચેનો ભેદ ધ્યાનમાં રાખવાનો છે. જ્યાં સુધી સહાયક સરકારી વકીલોનો પ્રશ્ન છે, તેઓ રાજ્યના કર્મચારીઓ છે. તેઓ નાગરિક પદો ધારણ કરે છે. તેઓ પોતાના વર્તન અંગે ઉચ્ચ કાયદેસર સત્તાધિકારીને જવાબદાર છે. તેમની નિમણૂક સંબંધિત રાજ્ય સરકાર દ્વારા ઘડાયેલા સેવા નિયમો દ્વારા નિયંત્રિત થાય છે.

૩૯. બીજી તરફ, સરકારી વકીલોની નિમણૂક ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતા અને/અથવા રાજ્ય દ્વારા તેમની નિમણૂકની શરતોને નિયંત્રિત કરતી ઘડવામાં આવેલ કાર્યપાલક સૂચનાઓ દ્વારા શાસિત થાય છે. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦૯ સાથે જોડાયેલ જોગવાઈ તેમના મામલે લાગુ પડતી નથી. તેમની

૪૬૨ નિમણૂક અવધિઆધારિત નિમણૂક છે. વધુમાં, સરકારી વકીલો દરેક હેતુ અને અર્થ માટે કાનૂની વ્યવસાયીઓનું સ્વરૂપ જાળવી રાખે છે. તેઓ નિઃસંદેહ જાહેર કાર્યો બજાવે છે અને કેટલીક કાનૂની સત્તાઓ પણ તેમને પ્રદાન કરવામાં આવેલી છે. તેમની ફરજો અને કાર્યો ભારસાધ્ય છે, પરંતુ માત્ર એટલાથી એવું માનવામાં આવી શકે નહીં કે તેમની નિમણૂકની શરતો કોઈ અધિનિયમ અથવા કાનૂની નિયમ દ્વારા શાસિત થાય છે.

૪૦. જ્યાં સુધી વકીલની નિમણૂક કરતી વખતે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાઓનું પાલન કરવામાં આવે છે અને ચુકિતસંગત અથવા ન્યાયસંગત પ્રક્રિયા અપનાવવામાં આવે છે, ત્યાં સુધી અદાલત સામાન્ય રીતે તે નિર્ણયમાં હસ્તક્ષેપ કરશે નહીં. રાજ્યની સરખામણીએ વકીલે ધારિત પદનું સ્વરૂપ વ્યાવસાયિક સંલગ્નતાઓના સ્વરૂપનું હોવાથી, કોઈ અપવાદરૂપ કિસ્સો સ્થાપિત ન થાય ત્યાં સુધી અદાલતો સામાન્ય રીતે કોઈપણ નિર્ણય પલટવામાં સંકોચ રાખે છે. રાજ્ય પોતાના વકીલની કામગીરીથી સંતોષ પામેલું છે કે નહીં, તે પ્રશ્ન મુખ્યત્વે રાજ્ય અને તે વકીલ વચ્ચેનો વિષય છે. ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા કાર્યકાળના નવનીકરણ અથવા મુદતવધારા વિશે કંઈ કહેતી નથી. સરકારી વકીલ અથવા જિલ્લા વકીલના કાર્યકાળના મુદતવધારાની સરખામણી કાયદા હેઠળ આપવામાં આવેલા લાયસન્સ અથવા પરવાનગીપત્ર હેઠળના નવનીકરણના હક્ક સાથે કરવી જોઈએ નહીં. કાર્યરત પદાધિકારીને તેવો કોઈ કાયદેસર અમલપાત્ર હક નથી. રાજ્ય દ્વારા કાર્યકાળનું નવનીકરણ ન કરવાની કાર્યવાહી ન્યાયિક સમીક્ષાને, અન્ય બાબતો સાથે, તે મનમાની છે એવા આધાર

પર આધીન બનાવી શકાય છે. સરકારી વકીલ અથવા જિલ્લા વકીલનો કાર્યકાળ રાજ્યએ શા માટે નવનીકૃત કર્યો નથી તે જાણવા માટે અદાલતો સામાન્ય રીતે નોંધપોથીમાં ઊંડાણપૂર્વક પ્રવેશ કરતી નથી. આ સ્વરૂપના કેસમાં અદાલતોની અધિકારિતા એસોસિયેટેડ પિક્ચર હાઉસ વિ./વેન્સબરી કોર્પોરેશનમાં વિકસાવેલ ‘વેન્સબરી અનરીઝનેબલનેસ’ના સિદ્ધાંતને આહ્વાન કરવાની હશે.

૪૧. ઓમ કુમાર અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયામાં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં વહીવટી કાર્યવાહીનો પડકાર અનુચ્છેદ ૧૪ હેઠળ ભેદભાવપૂર્ણ હોવાના આધારે કરવામાં આવે છે, ત્યાં સમાનો સાથે અસમાન વર્તન કરવામાં આવ્યું હોય અથવા અસમાનાઓ સાથે સમાન વર્તન કરવામાં આવ્યું હોય, ત્યારે સંવિધાનિક અદાલતો તરીકે પ્રાથમિક સમીક્ષા અદાલતો માટે એ વિચારવાનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે લાગુ કરાયેલ ભેદભાવનું સ્તર યોગ્ય છે કે નહીં અને તે અતિશય છે કે નહીં તથા તે વહીવટકર્તા દ્વારા હાંસલ કરવાના ઇરાદિત હેતુ સાથે સંબંધિત છે કે નહીં. આદેશની મનસ્વીતા નિર્ધારિત કરવા માટે અચુકિતતાની કસોટી લાગુ પાડી શકાય. તેથી, રાજ્યની કાર્યવાહીનું અત્યંત કાળજી અને સાવચેતીપૂર્વક મૂલવણી થવું આવશ્યક છે. આ બાબત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે સરકારી વકીલ અથવા જિલ્લાની વકીલાત સંભાળતા વકીલનો અધિકાર કોઈ કાયદા હેઠળથી ઉત્પન્ન થતો નથી. જો કે, વિવેકાધીન સત્તાઓ ન્યાયિક સમીક્ષાની હદથી બહાર નથી, તેમ છતાં, આ તો સ્થિર સિદ્ધાંત છે કે અદાલતો જાહેર સત્તાધીશોને વિવેકાધિકારના યોગ્ય ઉપયોગ માટે પૂરતી અવકાશતા અને કાર્યસ્વતંત્રતા આપે છે.

૪૨. એવું સાચું હોઈ શકે કે કાનૂની સ્મૃતિપત્રક માર્ગદર્શિકા પુનર્નવીકરણ માટે જોગવાઈ કરે છે, પરંતુ તેમાં વહીવટી સૂચનાઓ સમાવિષ્ટ છે, જે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૬૬ ની ઉપકલમ (૩) ની આવશ્યકતાઓ પણ પૂર્ણ કરતી નથી. કાનૂની સ્મૃતિપત્રક ૪૬૩ માર્ગદર્શિકા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩ ના અર્થમાં કાયદો નથી.

૪૩. જોકે, રાજ્યએ વકીલની નિમણૂક કરતી વખતે નીચે દર્શાવાયેલા મૂળભૂત સિદ્ધાંતોનો અવશ્ય વિચાર કરવો જોઈએ, જેઓનું પાલન કરવું આવશ્યક છે, કે સારા અને સક્ષમ વકીલોની નિમણૂક (૧) ન્યાયના સુશાસન માટે; (૨) કાયદાના શાસનને જાળવી રાખવાની પોતાની ફરજનું પાલન કરવા માટે; (૩) જનતા પ્રત્યેની પોતાની જવાબદારી માટે; અને (૪) કરદાતાઓના નાણાંમાંથી થનારા ખર્ચને ધ્યાનમાં રાખીને કરવી જરૂરી છે.

૪૪. માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે રાજ્ય દ્વારા સારા અને સમર્થ વકીલોની નિમણૂક કરવામાં આવે, ત્યારે જનહિતનું રક્ષણ થઈ શકે. રાજ્યએ સરકારી વકીલોની નિમણૂક કરતી વખતે આ બાબત ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ કે કાનૂનના શાસનને જાળવી રાખવાના હેતુસર ન્યાયના સારા વહીવટનું હોવું અનિવાર્ય છે, જેનો લોકશાહીની સ્થિરતા પર સીધો પ્રભાવ પડે છે. તેથી, સરકારી વકીલો અથવા જિલ્લાકક્ષાના વકીલોની કોઈ પણ નિમણૂક રાજકીય હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે અથવા લોકોના કોઈ એક વર્ગને અનિચ્છનીય લાભ આપવા માટે કરવી ન જોઈએ. રાજ્ય દ્વારા પોતાના વકીલોને ચાલુ રાખવાનો પ્રશ્ન જનહિતના

કસોટીપટ્ટા પર તોલવો જોઈએ. રાજ્યએ કાર્યક્ષમ, પ્રામાણિક અને સમર્થ વકીલને, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, ત્યારે બદલવો જોઈએ જ્યારે તે વધુ સમર્થ વકીલની નિમણૂક કરવાની સ્થિતિમાં હોય. આવી સ્થિતિમાં, વકીલનું સારું કાર્યનિષ્પાદન પણ બહુ મહત્વનું ન રહી શકે.

૪૫. જોકે, કાયદામાં દુરાશય પણ ન્યાયિક સમીક્ષા માટે આધાર બની શકે છે.

૪૬. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતામાં મુદતના નવીનીકરણ અથવા વિસ્તરણ માટે કોઈ જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી. સ્પષ્ટ છે કે, વિધાનમંડળે આવા પ્રશ્નોને રાજ્યના વિવેકાધીન અધિકાર પર છોડવું યોગ્ય સમજ્યું હતું. નિઃસંદેહ એ સાચું છે કે સરકારી વકીલોની મુદતના વિસ્તરણ અથવા નવીનીકરણના પ્રશ્નમાં પણ રાજ્યએ ન્યાયસંગત અને ચુકિતસંગત રીતે વર્તવું આવશ્યક છે. સામાન્ય રીતે રાજ્ય લીગલ રિમેમ્બ્રાન્સર મેન્યુઅલમાં નિર્ધારિત કરાયેલા સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવા બંધાયેલું રહેશે. વડી અદાલતના ચુકાદાની યોગ્યતા:

૪૭. એવું જણાય છે કે શ્રી કે.એસ. રાખરા, જિલ્લા ન્યાયાધીશ, મેરઠે, તા. ૧૧મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૯૮ના તેમના પત્ર દ્વારા, જે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ, મેરઠને સંબોધિત હતો, તેમાં પ્રતિવાદીનું કાર્ય અને વર્તન સંતોષકારક હોવાનું તથા તેની પ્રામાણિકતા અંગે કોઈ ફરિયાદ પ્રાપ્ત ન થઈ હોવાનું અવલોકન કર્યું હોવા છતાં, એમ જણાવવામાં આવ્યું હતું:

હું, તેમ છતાં, તમારા આ મત સાથે સંમત છું કે ડી.જી.સી. (કિ.) નું કાર્ય પણ તેની ટીમ ઉપર અસરકારક નિયંત્રણ અને નીચલી અદાલતમાં થયેલ ટ્રાયલના પરિણામનું યોગ્ય વિશ્લેષણ તથા સમગ્ર ફરિયાદ પક્ષની કાર્યક્ષમતા સુધારવા માટે ઉપચારાત્મક પગલાં સહિતની અનુગામી કાર્યવાહી જરૂરી બનાવે છે. તમારું પત્ર સૂચવે છે કે તમારી માસિક બેઠકોમાં તમે જાણ્યું છે કે શ્રી જોન માલ વધારાના ડી.જી.સી. (કિ.) અને આસિસ્ટન્ટ ડી.જી.સી. (કિ.) ઉપર અસરકારક નિયંત્રણ રાખતા નથી અને ગંભીર ફોજદારી બાબતો અંગે તમારી ૪૪૪ માસિક બેઠકોમાં આપવામાં આવેલી સૂચનાઓનું તેમણે પાલન કર્યું નથી. તમે એમ પણ નોંધ્યું છે કે તેઓ બેઠકોમાં સંપૂર્ણ સંબંધિત માહિતી પૂરી પાડવામાં નિષ્ફળ રહ્યા છે અને એસ.પી.ઓ. કચેરી સાથે તેમનો યોગ્ય સમન્વય નથી, જેના કારણે વહીવટી સમસ્યાઓ ઊભી થઈ રહી છે. ડી.જી.સી. (કિ.) ના કાર્ય માટે વહીવટી કુશળતા અને સરેરાશથી ઊંચું ન્યાયિક જ્ઞાન પણ આવશ્યક છે. જો શ્રી જોહરી માટની જગ્યાએ સેશન્સ ટ્રાયલ ચલાવવાનો સારો અનુભવ ધરાવતી તથા પૂરતી વહીવટી કુશળતા ધરાવતી વધુ યોગ્ય અને અનુભવી વ્યક્તિની નિમણૂક કરવામાં આવે, તો મને કોઈ વાંધો નથી."

૪૮. ઉપરોક્ત જિલ્લા ન્યાયાધીશની ભલામણોના અનુસંધાને અથવા તેમની અમલવારીરૂપે, ઉત્તર પ્રદેશ સરકાર, લખનૌના મુખ્ય સચિવ, ન્યાય અને કાનૂની સ્મૃતિપત્રકારને સંબોધિત પોતાના તા. ૧૨.૦૯.૧૯૯૮ના પત્રમાં જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટે આ મુજબ જણાવ્યું:

ઉપરોક્ત મામલામાં રજૂ કરવામાં આવે છે કે શ્રી જોહરી માલ, એડવોકેટ, ને આદેશ ક્રમાંક ડી ૧૮૮૦ [૧] સેવન-જ્યુડિશિયલ ૩[૪૨]/૯૦ તારીખ ૧૭.૯.૯૭ મુજબ જિલ્લા સરકારી વકીલ [ફોજદારી], મેરઠના પદ પર ૧૪.૯.૯૮ સુધીની અવધિ માટે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હતા. શ્રી જોહરી માલની અવધિ પૂર્ણ થયા બાદ, જિલ્લા સરકારી વકીલ [ફોજદારી]નું પદ ૧૫.૯.૯૮થી ખાલી થશે. એક વર્ષ દરમિયાન શ્રી જોહરી માલના કાય ના વિશ્લેષણ પરથી મને એવું લાગ્યું કે મેરઠ જેવા જિલ્લામાં શ્રી જોહરી માલને જિલ્લા સરકારી વકીલ [ફોજદારી] તરીકે અવધિવિસ્તાર આપવો યોગ્ય રહેશે નહીં. અન્ય એ.ડી.જી.સી. ઉપર ‘પૈરવી’ [જરૂરી પગલાં લેવા] કરવા બાબતે તેમનું કોઈ અસરકારક નિયંત્રણ નથી. ‘પૈરવી’ કરવા માટે જરૂરી વિગતો પણ એકત્રિત કરવામાં આવતી નથી. ફરિયાદ પક્ષને વધુ અસરકારક બનાવવા માટે એવો નિર્ણય લેવાયો હતો કે ત્રણ મહત્વના કેસો નિર્ધારિત કરવામાં આવે, નિયમિત તારીખો નક્કી કરવામાં આવે અને તે જલદીથી નિષ્પન્ન કરાવવામાં આવે, પરંતુ ન્યાયિક અધિકારીઓ સાથે સંકલનના અભાવે તેવી કાર્યવાહી અસરકારક રીતે થઈ શકી નથી. કુલ મળીને, જિલ્લા સરકારી વકીલ તરીકે તેમની અવધિ યોગ્ય અને સંતોષકારક ગણાવી શકાતી નથી; જિલ્લા ન્યાયાધીશે પણ જોહરી માલના સ્થાને અન્ય યોગ્ય ડી.જી.સી. ની નિમણૂક કરવા માટે સંમતિ આપી છે અને જિલ્લા ન્યાયાધીશનો અભિપ્રાયપત્ર સાથે સંલગ્ન છે.

૪૯. અમે નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે ઉત્તર પ્રદેશ સરકારના કાનૂન વિભાગના અન્ડર સેક્રેટરી એવા એક શ્રી નરેન્દ્ર દેવ ચૌબે, લખનૌએ તા. ૧૧મી

ડિસેમ્બર, ૧૯૯૮ ના આદેશને પરત બોલાવવા અંગેની તેની અરજીના સમર્થનમાં સોગંદનામું કર્યું હતું, જેમાં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું હતું:

કે રિટ અરજીના પેરા ૨૨ માં અરજદારે ખોટું નિવેદન કર્યું છે કે અરજદારની નવનીકરણ અરજી પર મીરઠના જિલ્લા ન્યાયાધીશ અને પ્રતિવાદી નં. ૨ એ અનુકૂળ અહેવાલો આપ્યા હતા અને અરજદારના નવનીકરણની ભલામણ કરવામાં આવી હતી.

૫૦. તેથી, વડી અદાલતે પોતાના નિર્ણયો જે મૂળ આધાર પર આધારિત કર્યા હતા, તે જ ખોટો હતો. તેથી, કાનૂની દિશાભ્રમથી પીડિત હોવાથી પડકારવામાં આવેલો ચુકાદો ટકી શકતો નથી.

૫૧. સરકારી વકીલને માત્ર પોતાની વ્યવસાયિક કુશળતા દર્શાવવી જ આવશ્યક નથી, પરંતુ તેને કેટલીક વહીવટી ફરજો પણ નિભાવવી આવશ્યક છે. જિલ્લા અધિકારીનો એવો મત હતો કે મીરઠ જેવા જિલ્લામાં નિયુક્તિનો કાર્યકાળ લંબાવવામાં આવવો જોઈએ નહીં, કારણ કે અન્ય એ.ડી.જી.ઓ. ઉપર ‘પગલાં લેવા’ બાબતે તેનું કોઈ અસરકારક નિયંત્રણ નથી. જિલ્લા અધિકારીનો અભિગમ સંપૂર્ણપણે અતાર્કિક હતો એવું કહી શકાય નહીં. અહીં પહેલાં નોંધાયું છે તેમ, મીરઠના જિલ્લા ન્યાયાધીશે પણ તે સાથે સંમતિ દર્શાવી છે. તેથી, રાજ્ય તરફથી કરાયેલ કાર્યવાહી સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્ર વિના હતી એવું કહી શકાય નહીં, જેથી વડી અદાલતે પોતાની ન્યાયિક પુનર્વિશ્લેષણની સત્તાનો ઉપયોગ કરીને તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવો આવશ્યક બને. સમૂહ:

૫૨. વર્ષ ૧૯૯૮ના વિશેષ સંદર્ભ ક્રમાંક ૧ના પ્રકાશમાં, કોલેજિયમની રચના થવી જોઈએ એવા વડી અદાલતના નિર્દેશમાં વડી અદાલત યોગ્ય હતી કે કેમ—

૫૩. આ અદાલતે સર્વોચ્ચ અદાલત એડવોકેટ્સ-ઓન-રેકૉર્ડ એસોસિયેશન્સ એન્ડ અધર્સ વિ./સંઘ ભારત મામલામાં એવો નિર્ણય આપ્યો હતો કે 'પરામર્શ' શબ્દ ભિન્ન સંદર્ભોમાં ભિન્ન અર્થ આપવા સક્ષમ છે. ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૨૪ માં આવેલો 'પરામર્શ' શબ્દ, જે સંબંધિત અને મહત્વપૂર્ણ સંદર્ભમાં તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો તે ધ્યાનમાં રાખીને, વિશિષ્ટ અર્થઘટન આપવામાં આવ્યું હતું. સંવિધાનની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને, અદાલતને એવું લાગ્યું હતું કે 'પરામર્શ' શબ્દનો અર્થ માત્ર તેના શબ્દકોશીય અર્થ સુધી મર્યાદિત રાખી શકાય તેમ નથી.

૫૪. ૧૯૯૮ ના વિશેષ સંદર્ભ ક્રમાંક ૧ માં, રે:૨, આ અદાલતે જણાવ્યું હતું:

"૧૨. બીજા ન્યાયાધીશો કેસમાં (જે.ટી. ૧૯૯૩ (૫) એસ.સી. ૪૭૯) બહુમતીનો અભિપ્રાય એવો છે કે સર્વોચ્ચ અદાલત અને વડી અદાલતોમાં નિયુક્તિઓના મામલે ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશના અભિપ્રાયને પ્રાધાન્ય છે. ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશનો અભિપ્રાય "ન્યાયતંત્રના અભિપ્રાયને પ્રતિબિંબિત કરતો હોય છે, જેના અર્થ એ થાય છે કે તેની રચનામાં બહુલતાનું તત્વ અનિવાર્ય રીતે હોવું જોઈએ".

તેની રચના "પરંપરાગત રીતે આ કાર્ય સાથે સંકળાયેલા કેટલાક અન્ય ન્યાયાધીશોના મતને ધ્યાનમાં લીધા પછી" થવાની છે. ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશનો "આ રીતે આપવામાં આવેલ મત તમામ નિમણૂકોના વિષયમાં પ્રાધાન્ય ધરાવે છે". કોઈ નિમણૂક કરવામાં આવે તે માટે, તે હોવું આવશ્યક છે

ભારતના મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા દર્શાવેલ રીતમાં રચાયેલા અંતિમ અભિપ્રાયને અનુરૂપ". તેથી અનુસરવું જ પડે કે દર્શાવેલ રીત સિવાય અન્ય કોઈ રીતમાં ભારતના મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ દ્વારા રચાયેલ અભિપ્રાયને સર્વોચ્ચ અદાલત અને વડી અદાલતોમાં નિયુક્તિના મામલે કોઈ પ્રાધાન્ય પ્રાપ્ત નથી અને સરકાર તે મુજબ કાર્ય કરવા બંધાયેલ નથી.

૫૫. જિલ્લા સરકારી વકીલની નિમણૂકની સમતા વડી અદાલત અને સર્વોચ્ચ અદાલતના ન્યાયાધીશોની નિમણૂકો સાથે કરી શકાય નહીં. વ્યાવસાયિક નિમણૂક અને ઉચ્ચ જાહેર પદના ધારક વચ્ચે ભેદ કરવો આવશ્યક છે. વિવિધ સિદ્ધાંતો અને બંધારણની જોગવાઈઓ, જેણે આ અદાલતને 'પરામર્શ' નો અર્થ 'સહમતિ' એવો આપવાનો પ્રેરિત કર્યો હતો અને જેમાં ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશને પ્રાધાન્ય રહેશે, જકડ, તે જિલ્લા સરકારી વકીલની ચાલી તૈયાર કરવાની હેતુસર જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ અને જિલ્લા ન્યાયાધીશ વચ્ચે થનાર પરામર્શના પ્રશ્નમાં લાગુ પડે છે એમ માનવામાં આવી શકશે નહીં.

૫૬. તેમ છતાં, અમે એ હકીકત પર ભાર મૂકવા ઇચ્છીએ છીએ કે જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથેની પરામર્શ પ્રક્રિયા અસરકારક હોવી આવશ્યક છે. જિલ્લા

ન્યાયાધીશે પણ, પોતાની તરફથી, પોતાના સહકર્મી ન્યાયાધીશોનો વિશ્વાસમાં સમાવેશ કરવો યોગ્ય રહેશે, જેથી માત્ર ગુણવાન અને સક્ષમ એવા વ્યક્તિઓની ઓળખ થઈ શકે, જેઓ જાહેર પદના ધોરણને જાળવી રાખી શકે.

૫૭. વડી અદાલતે આ બાબત પર વિચાર કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની સત્તા, ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪૨ હેઠળ આ સર્વોચ્ચ અદાલતને અપાયેલ બંધારણીય અધિકારક્ષેત્રની સમકક્ષ નથી. વડી અદાલતને એવો કોઈ નવો કાનૂની સિદ્ધાંત અથવા નવી પ્રક્રિયા ઘડવાનો આદેશ આપવાનો અધિકારક્ષેત્ર નથી, જે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતા જેવી ધારાસભ્ય જોગવાઈના વિરોધાભાસી અને અસંગત હોય.

૫૮. ગુરુવાયૂર દેવસ્વોમ મેનેજિંગ કમિટી અને અન્ય વિ. સી.કે. રાજન અને અન્યમાં આ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું:

૫૦... (૧૦) અદાલત સામાન્ય રીતે ન્યાયિક સમીક્ષાના જાણીતા ક્ષેત્રોની બહાર નહીં જાય. વડી અદાલતો, ભલે પક્ષકારોને પૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે આદેશ પસાર કરી શકે, તેમ છતાં તેમને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪૨ સમકક્ષ સત્તા પ્રાપ્ત નથી.

આ અદાલતના નિર્ણયો:

૫૯. આ અદાલતે કુમારી શ્રીલેખા વિધાર્થી અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અને અન્યમાં એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે જિલ્લા સરકારી વકીલના ૫૯ પર કરવામાં આવેલી નિમણૂક કરારાત્મક સ્વરૂપની નથી. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે સરકારી કાનૂની અધિકારીઓ, જેમાં સરકારી વકીલોનો પણ સમાવેશ થાય છે, જાહેર પદોના ધારકો છે. આગળ એવો પણ અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો હતો કે કરારના મામલામાં પણ રાજ્ય મનમાની રીતે વર્તી શકતું નથી અને આવી મનમાની કાર્યવાહી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ના ભંગરૂપ હોવાથી રદ કરવાને પાત્ર છે.

૬૦. કુમારી શ્રીલેખા વિધાર્થી (પૂર્વોક્ત) મામલે, અદાલતે જાહેર સત્તાધિકારીઓની સત્તાઓ અને ખાનગી સત્તાધિકારીઓની સત્તાઓ વચ્ચેનો ભેદ દર્શાવવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો અને તે સંદર્ભે વેડ્ઝ એડમિનિસ્ટ્રેટિવ લો, ૬મી આવૃત્તિ, પાનું ૪૦૧ નો ઉલ્લેખ કરીને નીચે મુજબ નિર્દેશ કર્યો હતો:

સમાન કારણોસર, સિદ્ધાંતતઃ એવી કોઈ બાબત હોવી જ ન જોઈએ કે વહીવટી વિવેકાધિકાર ન્યાયિક પુનર્વિચારથી પર હોય; કારણ કે એવો વિવેકાધિકાર પણ ‘અનિયંત્રિત વિવેકાધિકાર’ જેટલો જ પરિભાષાગત વિરોધાભાસ ગણાવાનો છે. જે પ્રશ્ન પૂછવાનો છે તે એ છે કે ન્યાયિક પુનર્વિચારનો વ્યાપ કેટલો છે, અને થોડાંક વિશેષ પ્રસંગોમાં વિવેકાધીન નિર્ણયોનું પુનર્વિચાર કરવા માટેનો વ્યાપ અતિસીમિત હોઈ શકે છે. એ ૪૬૭

સ્વયંસિદ્ધ સત્ય તરીકે યથાવત્ રહે છે કે દરેક વિવેકાધિકારનો દુરુપયોગ થઈ શકે છે અને દરેક સત્તા પરના કાનૂની મર્યાદા ક્યાંક ને ક્યાંક અસ્તિત્વમાં હોય જ છે.

૬૧. ઉપરોક્ત કાનૂની સિદ્ધાંતો અંગે અમને અમારી પોતાની અનામતો છે, પરંતુ આ કેસના હેતુસર, તેની તરફ અવલોકન કરવું આવશ્યક નથી.

૬૨. સુ એરો સ્મિથ દ્વારા ન્યાયિક પુનર્વિલોકન અને સત્તાધિકારીઓની કરારાત્મક સત્તાઓ વિષયક લેખ, જે (૧૯૯૦) ૧૦૬ લો ક્વાર્ટરલી રિવ્યૂ, પૃષ્ઠો ૨૭૭-૨૯૨ માં પ્રકાશિત થયો હતો અને જેનો શ્રીલેખા વિદ્યાર્થી (ઉપરોક્ત) માં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તેમાં અંગ્રેજી કાનૂનના અનેક ક્ષેત્રોનો વિચાર કરવામાં આવ્યો હતો, જે (એ) બજારના વેપારીઓને પરવાનો આપવો, (બી) જાહેર સેવકોને બરતરફ કરવું, (સી) માલિક તરીકે જાહેર સંસ્થાની સત્તાઓ અને (ડી) શાસકીય ખરીદી બાબતે ન્યાયિક પુનર્વિલોકન સાથે સંબંધિત છે. વિદ્વાન લેખકે, અન્ય બાબતો સાથે, એવું નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે ઉક્ત ક્ષેત્રમાં કરારાત્મક હકોના પ્રયોગના પુનર્વિલોકનની શક્યતા, જેને કેનેડિયન અદાલતોએ માન્યતા આપી છે, તે અંગ્રેજી અદાલતો દ્વારા પણ અપનાવવામાં આવવી જોઈએ. વિદ્વાન લેખક આ મુજબ નિરીક્ષણ કરે છે:

બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તેઓએ એ સ્વીકારવું જોઈએ કે સિદ્ધાંતરૂપે આ સત્તાઓ ન્યાયિક સમીક્ષાને આધીન છે, પરંતુ નિશ્ચિત નીતિ-સંબંધિત પરિબળોના આધારે સમીક્ષા નકારી શકાય અથવા મર્યાદિત થઈ શકે; અને તેમના સમક્ષના મામલે જાહેર કાનૂનના સિદ્ધાંતો લાગુ કરવાની ચુકિતરૂપે તે

નિર્ણયમાં કોઈ "જાહેર કાનૂન" તત્વ શોધવાનું સતત ચાલુ રાખવું જોઈએ નહીં. આ અભિગમને ટેકો ધ્રાઉન, કેલી અને એમેટ મામલાઓમાં અપીલ અદાલતના ચુકાદાઓમાં મળે છે, તેમજ ખરીદી-સંબંધિત બાબતોની સમીક્ષા અંગેના તાજેતરના કેસોમાં પણ અભિપ્રેત રીતે મળે છે; અને એ દુર્ભાગ્યપૂર્ણ છે કે અપીલ અદાલતે તાજેતરમાં જોન્સ વિ./સ્વાનસી સિટી કાઉન્સિલ મામલામાં ઉપલબ્ધ થયેલી તકનો લાભ લઈ આવા અભિગમને સમર્થન આપ્યું નથી, કારણ કે આ અભિગમ સ્પષ્ટપણે અદાલતને અનુરૂપ લાગતો હતો.

૬૩. ઉક્ત લેખ નિશ્ચિતપણે વિચારપ્રેરક હોવા છતાં, અમે આ અદાલતના નિર્ણયો દ્વારા બંધાયેલા છીએ અને જાહેર કાયદાના તત્વ તથા ખાનગી કાયદાના તત્વ વચ્ચેનો ભેદ ભલે સૂક્ષ્મ હોય, છતાં રિટ અરજીની સુનાવણી સ્વીકારતી વખતે તેને ધ્યાનમાં રાખવો અને વિચારણામાં લેવો આવશ્યક છે.

૬૪. મુકુલ દલાઈ અને અન્ય વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય ૧ માં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે સરકારી વકીલનું પદ જાહેર પદ છે અને કોઈપણ વ્યક્તિને ફરિયાદીની વિનંતિએ વિશેષ સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરવી જોઈએ નહીં, એમ જણાવતાં: "૧૦... ખાનગી ફરિયાદીને વિશેષ સરકારી વકીલને ચૂકવણી કરવા માટે છોડી દેવું નિશ્ચિતરૂપે યોગ્ય ગણાશે નહીં. અમે સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે જ્યારે પણ વિશેષ સરકારી વકીલ અથવા સહાયક સરકારી વકીલની નિમણૂક માટે વિનંતિ કરવામાં આવે ત્યારે નિયમરૂપે તે સ્વીકારવી જ જોઈએ, એવી વડી અદાલતના નિષ્કર્ષને

અમે સમર્થન આપતા નથી. કાનૂની બાબતોના રીમેમ્બરન્સરે દરેક વિનંતિની નિર્ધારિત માર્ગદર્શિકાને ધ્યાનમાં રાખીને તપાસ કરવી જોઈએ અને એવા કયા કેસોમાં એવી વિનંતિ સ્વીકારવી જોઈએ તે, તે કેસના તથ્યોને ધ્યાનમાં રાખીને, નક્કી કરવું જોઈએ. સામાન્ય રીતે વિશેષ સરકારી વકીલને રાજ્યની નાણાકીય રકમમાંથી ચૂકવણી થવી જોઈએ, ભલે તે ખાનગી ફરિયાદીના સમર્થનમાં હાજર થાય; પરંતુ કોઈ વિશિષ્ટ કેસ એવો હોઈ શકે છે જેમાં વિશેષ સરકારી વકીલનું પરિશ્રમિક ખાનગી સ્ત્રોતમાંથી ૪૬૮ વસૂલવામાં આવે. આવા કેસોમાં ફી અથવા તો અગાઉથી જમા કરાવવી જોઈએ અથવા નિર્ધારિત રાજ્ય એજન્સીને ચૂકવવી જોઈએ, જ્યાંથી વિશેષ સરકારી વકીલ તે મેળવી શકે. આ નિષ્કર્ષોને ધ્યાનમાં રાખીને અને વડી અદાલતના અભિપ્રાય સાથે અમારી અસહમતિને કારણે, અપીલો મંજૂર ગણાશે. ઉપર ઉલ્લેખિત મહારાષ્ટ્ર નિયમોના નિયમ ૨૨, અમારા મત મુજબ, દુષિત છે અને રાજ્ય સરકારે અમારા નિષ્કર્ષોને ધ્યાનમાં રાખીને તેમાં યોગ્ય ફેરફાર કરવો જોઈએ. મહારાષ્ટ્ર સરકારના કાનૂની બાબતોના રીમેમ્બરન્સર હવે અહીં ઉલ્લેખિત ત્રણ કેસોમાં વિશેષ સરકારી વકીલ, સરકારી વકીલ કે સહાયક સરકારી વકીલની સેવાઓ પૂરી પાડવી જોઈએ કે નહીં તે નક્કી કરશે અને જો તે એવા નિષ્કર્ષે પહોંચે કે આવી જોગવાઈ કરવી જોઈએ, તો તે નક્કી કરશે કે એવા સરકારી વકીલનો ખર્ચ રાજ્ય વહીવટે ચૂકવવો જોઈએ કે ખાનગી ફરિયાદીએ વહન કરવો જોઈએ. ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ રહેશે નહીં.

૬૫. મુંદ્રિકા પ્રસાદ સિંહ વિ./સ. સ્ટેટ ઓફ બિહારમાં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે સરકારી વકીલ જાહેર પદ ધારણ કરે છે, પરંતુ તે પક્ષકારના વકીલ કરતાં વધુ છે. આ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું હતું:

૧૪. આ નોંધવું હર્ષજનક છે કે બિહાર સરકાર જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કર્યા પછી આ વકીલોની નિમણૂક કરે છે. રાજ્યના શ્રેષ્ઠ હિતમાં એ છે કે તે ક્ષમતા વિષે વિચાર્યા વિના રાજકીય પક્ષપાતીઓની શોધમાં પડ્યા વગર સક્ષમ વકીલોને રોકે. જાહેર પદો — અને સરકારી વકીલપદ તેમાંથી એક છે — જો જાહેર પદની પવિત્રતા ઇચ્છનીય હોય, તો ટેમની હોલ અથવા વધુ સૂક્ષ્મ લાભલોભુપ વહેંચણી પ્રણાલીને આધીન થવા જોઈએ નહીં. અંતે, રાજ્ય પાસેથી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે તે પોતાના મુકદ્દમાઓ લડે અને જીતે, અને નિર્મળ આશ્રયદાન સત્તાનો દુરુપયોગ છે. આ હેતુ સિદ્ધ કરવાની એક અસરકારક પદ્ધતિ એ છે કે સરકારી વકીલોની પસંદગી અંગે જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશની સલાહ અનુસાર કાર્ય કરવામાં આવે. જ્યારે પટનાની અદાલતોમાં અનેક હજાર કેસો અને અનેક અધિકરણો સમક્ષ સેંકડો કેસો લંબિત હતા, ત્યારે માત્ર એક જ સરકારી વકીલની લાભદાયક પ્રેક્ટિસ જળવાઈ રહે તે હેતુસર પોતાની તરફથી અનેક વકીલોની નિમણૂક ન કરીને કેસોની ઝડપી કાર્યવાહીનું બલિદાન સરકાર આપે નહીં, તે યોગ્ય જ હતું. જો જમીન અધિગ્રહણના આટલા બધાં કેસો લગભગ એક જ સમયે અનેક અદાલતોમાં મુકાયા હોત, તો તેણે અદાલત પ્રત્યે અને પોતાના અસીલ પ્રત્યેની ફરજો કેવી રીતે નિભાવેલી હોત તે કલ્પનાતીત છે. વકીલોના સુવિધા અનુસાર મુલતવી રાખવું ત્યારે અભિશાપ બની જાય છે, જ્યારે તેનો ઉપયોગ

માત્ર વકીલની આવક વધારવા માટે, વ્યવસાયની અંદર લોકશાહીકરણ અને વિતરણાત્મક ન્યાયનો પ્રતિકાર કરવા માટે જ થાય છે. આ સિદ્ધાંતો તેમનો હિસાબ રાખનારાઓને ઓછી અપીલ કરે છે, જે દુર્ભાગ્યની બાબત છે.

આ અદાલતે ખેદ વ્યક્ત કર્યો:

"૧૭. અમે વિશેષ અનુમતિ અરજી ફગાવીએ છીએ, પરંતુ એક વ્યથિત ટિપ્પણી સાથે, જે આ શહાદતનો સંદેશ છે કે વ્યવસાયો 'નિષ્પ્રાણ, અભિજાતીય, રક્ષણાત્મક આવરણ' ધરાવતી છુપાયેલી સાજિશો ન હોવા જોઈએ, જે સાથે સાથે કોઈ વ્યક્તિને પોતાના હાથ 'નોકરી' અથવા 'વેપાર' થી મેલાં કર્યા વિના નોંધપાત્ર રકમ કમાવા સક્ષમ બનાવે છે. 'પ્રોફેશન્સ ફોર ધ પીપલ' માં ટેબાયનિકે અઢારમી સદીના અંગ્રેજી વ્યવસાયો અંગે કરેલી જઘ્ઘ ટીકા આજે પણ તાજગીભરી લાગે છે :

વ્યવસાયિક પરોપકારિતાના વસ્ત્રો ધારણ કરીને હાથચાલાકી દ્વારા કોઈ વ્યક્તિ વેપાર ચલાવી શકે. વધુમાં, તેમાંથી સીધી આવક પ્રાપ્ત કરતો હોય એમ દેખાયા વિના પણ કોઈ કાર્ય કરી શકે. રીડર જેમ સમજાવે છે :

ચુકવણીના સમગ્ર વિષયે... જાણે વ્યવસાયિક લોકોને અત્યંત સંકોચ અને અકળામણમાં મૂકી દીધા હોય, જેથી તેઓ વિગતદાર ગુપ્તીકરણ, કલ્પિત ઉપાયો અને કૌશલ્યપૂર્ણ ચુક્તિઓનો આશરો લેતા થયા. આ બાબતનું મૂળ કારણ એવું જણાય છે કે એક સજ્જન વ્યક્તિએ બીજી સજ્જન વ્યક્તિને આપવામાં

આવેલ સેવાઓ બદલ પરિશ્રમિક ચૂકવવું, ખાસ કરીને જ્યારે રકમ સીધી જ આપતે થતી હોય, તે યોગ્ય ગણાતું ન હતું. તેથી, બેરિસ્ટરની ફી બેરિસ્ટરને પોતાને નહીં પરંતુ એટર્નીને ચૂકવવાની પદ્ધતિ પ્રચલિત થઈ. તેથી જ, વધુમાં, અનેક વ્યવસાયિક વ્યવહારોમાં ફીની બાબત કદી ખુલ્લેઆમ ચર્ચાતી જ નહોતી એવી પરંપરા વિકસેલી, જે ઘણી વાર ખૂબ અનુકૂળ સાબિત થતી, કારણ કે તે ક્લાયન્ટ અથવા દર્દીને તેના સલાહકાર દ્વારા અંતે યોગ્ય માનવામાં આવે તેવા જે કોઈ માનધનના પરિમાણ અંગે વાદવિવાદ કરવાની તકથી વંચિત રાખતી હતી.

(૧૯૬૬ પૃ. ૩૭) સ્થાપિત વ્યવસાયો – વકીલાત, વૈદકવિદ્યા અને ધર્મગુરુવર્ગ – એ જાગીર સમાન સ્થાનો ધરાવતા હતા (અથવા તેઓએ તે ધરાવવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું) :

અઢારમી સદીના ત્રણ ‘ઉદાર વ્યવસાયો’ એ એવો કેન્દ્રીય ગર્ભ હતો, જેના આસપાસ ઓગણીસમી સદીનો વ્યવસાયિક વર્ગ રચાવાનો હતો. આપણે જોયું છે કે તેઓ શાસ્ત્રીય શિક્ષણના બંધનથી એકત્રિત હતા : તેમના વ્યાપક અને અસ્પષ્ટપણે નિર્ધારિત કાર્યોમાં ઘણું એવું આવરી લેવાતું હતું, જે પછીથી સ્ફટિકીકૃત થઈ નવા, વિશેષીકૃત વ્યવસાયો તરીકે અલગ પડવાનું હતું : અને એ પણ કે પ્રત્યેકે અંતે રાજ્યની સ્થાપિત વ્યવસ્થામાંથી પોતાના સ્થાનમાનનો મહત્તમ ભાગ પ્રાપ્ત કર્યો હતો.

૧૮. હવે સમય આવી ગયો છે કે ઉત્પાદન અથવા સેવાની ગુણવત્તાની તપાસ કરવામાં આવે, કિંમતો પર નીચલી મર્યાદાથી ઊંચી મર્યાદા સુધી

નિયંત્રણ રાખવામાં આવે, તૃતીય વિશ્વના ગ્રાહકો એવા લોકો પ્રત્યેની પ્રતિબદ્ધતા અમલમાં મૂકવામાં આવે, અને મૂળભૂત સામાજિક ન્યાય પર આધારિત આંતરિક વિતરણાત્મક ન્યાયનો અમલ કરવામાં આવે, જેથી આ વ્યવસાય કાયદા દ્વારા અન્ય વ્યવસાયોની જવાબદારીઓથી સુરક્ષિત રાખવામાં આવેલી ભૌતિક મૂલ્યાંકનની પરિસ્થિતિ સાથે આ આહ્વાનને સંપૂર્ણપણે બાંધ્યા વિના વિકસી શકે. અમે એવો સૂચન કરતા નથી કે ભારતમાં વકીલાત વ્યવસાયને અત્યારે ઇંગ્લેન્ડ અને અન્યત્ર જેમ રાષ્ટ્રીય આયોગની જરૂર છે, તેમજ રાષ્ટ્રપતિ અને મુખ્ય ન્યાયાધીશે જે વિષય પર મંતવ્ય વ્યક્ત કર્યું છે તે અમેરિકાની પરિસ્થિતિને પણ અમે સ્વીકારતા નથી. અમે ઉદ્ઘૃત કરીએ છીએ:

અમે વકીલોની અતિશય સંખ્યાથી ઘેરાયેલા છીએ ભારે પ્રભાવ અને પ્રતિષ્ઠા ધરાવતા વકીલોએ નાગરિક અધિકારો અને આર્થિક ન્યાય વિરુદ્ધની લડતનું નેતૃત્વ કર્યું હતું.. તેમણે પોતાના જ વ્યવસાયમાં થયેલા નવા સુધારાઓનો પણ વિરોધ કર્યો છે વકીલોએ એક વ્યવસાય તરીકે સામાજિક પરિવર્તન અને આર્થિક સુધારણા બન્નેનો વિરોધ કર્યો છે.

(પ્રેસિડેન્ટ કાર્ટર, મે, ૧૯૭૮)

અમે સહજ રીતે એવા સમાજ તરફ આગળ વધી રહ્યા હોઈ શકીએ છીએ, જે વકીલોના ટોળાંથી છલકાયેલો હોય, જે ટીડીઓ જેવી ભૂખ ધરાવતા હોય, અને ન્યાયાધીશોના એવા દળોથી ભરેલો હોય, જેઓની સંખ્યા વિષે અગાઉ ક્યારેય કલ્પના કરવામાં આવી ન હોય" (યુ.એસ. ચીફ જસ્ટિસ બર્ગર) ૧૯.

કાયદા સુધારમાં વકીલ સુધારાનો પણ સમાવેશ થાય છે, જેવો એક મુદ્દો અરજદારે અજાણતાં જ નિર્વસ્ત્ર કરી મૂક્યો છે. અંતે, પ્રો. કોનેલ જણાવે છે તેમ: "સામાજિક પ્રશ્નોરહેદના સમયમાં તુલનાત્મક રીતે રૂઢિવાદી સંસ્થાઓની ટીકા થવી જુઓ કદાચ ક્યારેય નવી ઘટના રહી નથી

(ઓસ્ટ્રેલિયન લો જર્નલ, ખંડ ૫૧, પૃષ્ઠ ૩૫૧)"

૬૬. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. રમેશ ચંદ્ર શર્મા અને અન્યઓ (ઉપરોક્ત) મામલે, વર્મા, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિએ ખંડપીઠ તરફથી બોલતાં આ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો :

પેરા ૭.૦૬ ની કલમ (૩) માં રહેલી સ્પષ્ટ જોગવાઈને ધ્યાનમાં લેતા કે "કોઈપણ કાનૂની વ્યવસાયીના જિલ્લા સરકારી વકીલ તરીકેની નિમણૂક માત્ર વ્યાવસાયિક નિયોજન છે"

આ જ માર્ગદર્શિકામાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓમાંથી આધાર મેળવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે તે રજૂઆત સ્વીકારવી મુશ્કેલ છે. નિમણૂક નિશ્ચિત અવધિ માટેની હોવાથી અને માર્ગદર્શિકામાં નિર્ધારિત રીતસર સ્પષ્ટ નવીનીકરણ આવશ્યક હોવાથી, એ દલીલ કરવા માટે કોઈ આધાર નથી કે આ કાનૂની વ્યવસાયીના વ્યાવસાયિક સંલગ્નતા રૂપે નથી પરંતુ સરકારી સેવામાં કોઈ પદ પરની એવી નિમણૂક છે જે નિવૃત્તિ વય પ્રાપ્ત થાય ત્યાં સુધી ચાલુ રહે. શ્રીલેખા વિદ્યાર્થી સહિત આ અદાલતના અગાઉના નિર્ણયો માં, માર્ગદર્શિકા હેઠળ જિલ્લા

સરકારી વકીલની નિમણૂકને માત્ર કાનૂની વ્યવસાયીના વ્યાવસાયિક સંલગ્નતા તરીકે જ સમજવામાં આવી છે. તેથી, આ દલીલ નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

૬૭. આ અદાલતની અન્ય ખંડપીઠે હરપાલ સિંહ ચૌહાણ અને અન્ય વગેરે વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય (પૂર્વોક્ત) માં, લીગલ રિમેમ્બ્રાન્સર મેન્યુઅલની સંબંધિત જોગવાઈઓ તેમજ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની ઉપકલમો (૪), (૫) અને (૬) અંગે વિગતવાર ચર્ચા કર્યા બાદ એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો :

૧૬. ઉપર પહેલેથી જ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે તેમ, સંહિતાની કલમ ૨૪ સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલના કાર્યકાળના વિસ્તરણ અથવા નવીનીકરણ અંગે કોઈ ઉલ્લેખ કરતી નથી. પરંતુ સંબંધિત વ્યક્તિઓની નિમણૂકનો કાર્યકાળ પૂર્ણ થયા બાદ, તે જ પ્રકારની કાનૂની પ્રક્રિયા કરવી આવશ્યક બને છે, જેમાં કાં તો નવી વ્યક્તિઓની નિમણૂક કરવામાં આવે છે અથવા જે વ્યક્તિઓ સરકારી વકીલ અથવા વધારાના સરકારી વકીલ તરીકે કાર્યરત રહી ચૂક્યા હોય, તેઓને રાજ્ય સરકાર દ્વારા નવા કાર્યકાળ માટે પુનઃ નિમણૂક કરવામાં આવે છે. માર્ગદર્શિકામાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયા – જેટલી હદ સુધી તે કલમ ૨૪ની જોગવાઈઓ સાથે વિરુદ્ધ નથી – તેટલી હદ સુધી તે કાનૂની જોગવાઈઓને પૂરક માનવામાં આવશે. પરંતુ માત્ર એટલા માટે કે કાર્યકાળના વિસ્તરણ અથવા નવીનીકરણ માટે જોગવાઈ છે, તેને હકના વિષય તરીકે દાવો કરી શકાય નહીં.

૧૭. એ સાચું છે કે અપીલકર્તાઓમાંથી કોઈપણને અધિકારરૂપે એવો દાવો કરી શકાતો નથી કે તેમની મુદત લંબાવવામાં આવવી જોઈતી હતી અથવા હાલની ખાલી જગ્યાઓ સામે તેમની નિમણૂક થવી જોઈતી હતી, પરંતુ નિશ્ચિતપણે તેઓ એવી ફરિયાદ રજૂ કરી શકે છે કે કાં તો તેમને નિમણૂક કરનાર સત્તાધિકારી તરફથી યોગ્ય અને ન્યાયસંગત વર્તન મળ્યું નથી અથવા ઉપરોક્ત સંહિતા અને માર્ગદર્શિકામાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરવામાં આવ્યું નથી. ન્યાયિક સમીક્ષાની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે, વિધિ વ્યવસાયના સભ્યોને જિલ્લા સરકારી વકીલ તરીકે નિમણૂક કરવાની બાબતમાં પણ, અદાલત એ તપાસી શકે છે કે "નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયા" માં કોઈ ખામી હતી કે નહીં. અલબત્ત, આપું કરતી વખતે, તે હોદ્દાઓ માટે વ્યક્તિઓની પસંદગી બાબતે લેવાયેલ અંતિમ નિર્ણયના સ્થાને અદાલત પોતાનો જ ચુકાદો મૂકી શકતી નથી."

૬૮. અદાલતે ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે કાયદાના વ્યવસાયના સભ્યો માટે કાનૂની નૈતિકતાના ઉચ્ચ ધોરણો ૪૭૧ અને વ્યવસાયની ગૌરવમર્યાદા જાળવવી આવશ્યક છે, અને વધુમાં તેઓએ વ્યાવસાયિક નિમણૂકો સંબંધિત બાબતોમાં કામ મેળવવા માટે વિનંતી કરવી અથવા અદાલતો પાસેથી પરમાદેશ માંગવો યોગ્ય નથી.

૬૯. કેટલાક કેસોમાં મર્યાદિત હદ સુધી આ જ બાબત હોવા છતાં, જિલ્લા સરકારી વકીલની મુદતના નવીનીકરણ ન કરવાના આદેશોમાં આ આધાર પર

હસ્તક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટે કાયદા દ્વારા તેના પર નિર્ધારિત કરાયેલ ફરજનું પાલન કર્યું ન હતું.

૭૦. વડી અદાલત માટેના સ્થાયી વકીલોની નિમણૂક સંબંધે, તેમ છતાં, આ અદાલતે સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ એન્ડ અધર્સ વગેરે વિ. યુ.પી. સ્ટેટ લો ઓફિસર્સ એસોસિયેશન એન્ડ અધર્સ વગેરે (પૂર્વોક્ત) મામલામાં, શ્રીલેખા વિદ્યાર્થી (પૂર્વોક્ત) થી ભિન્નતા દર્શાવતા, નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે કાનૂની વ્યવસાય મૂળતઃ સેવા-લક્ષી વ્યવસાય છે. બદલાતા પરિવેશ્ય તેમજ વિવાદવહિવટમાં થયેલા વધારાને ધ્યાનમાં લેતાં, આ અદાલતે સરકાર અથવા જાહેર સંસ્થા પર પોતાના કાર્યોના સંચાલન માટે સર્વાધિક સક્ષમ વકીલને નિયુક્ત કરવાની ફરજ ઉપર ભાર મૂક્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે વકીલ અને તેના અસીલ વચ્ચેનો સંબંધ વિશ્વાસ અને ભરોસાનો હોય છે. અસીલ વ્યક્તિગત કારણોસર વકીલને નિયુક્ત કરે છે અને તે જ કારણોસર તેને છોડી દેવાની સ્વતંત્રતા પણ ધરાવે છે. આમ નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું :

૧૮. તેથી, જાહેર સંસ્થાઓ માટે વકીલોની નિમણૂક કરવાની પદ્ધતિ એવી હોવી જોઈએ કે જે તેમના પર મૂકાયેલ સૌથી વધુ લાયકાતધારક વ્યક્તિની પસંદગી કરવાની ફરજ સાથે સુસંગત હોય. પદો માટે સ્પર્ધા કરવા વકીલોને ખુલ્લું આમંત્રણ આપવું, આવી પસંદગી કરવાની દૃષ્ટિએ નિઃસંદેહ શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિ છે. પરંતુ ક્યારેક શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિ સ્પર્ધામાં ભાગ ન લે, અથવા સ્પર્ધકોમાંથી કોઈ યોગ્ય ઉમેદવાર ઉપલબ્ધ ન હોય. આવી પરિસ્થિતિમાં, જાહેર સંસ્થાઓ અન્ય

પદ્ધતિઓનો આશ્રય લઈ શકે છે, જેમ કે ઉપલબ્ધ શ્રેષ્ઠ વ્યક્તિને આમંત્રિત કરીને તેની નિમણૂક કરવી, ભલે તેણે પદ માટે અરજી ન કરી હોય. જે કોઈ પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવે, તેમાં એ દર્શાવવું આવશ્યક છે કે લાયકાતધારક વ્યક્તિની શોધ હાથ ધરવામાં આવી હતી અને નિમણૂકો માત્ર યોગ્યતા આધારિત જ કરવામાં આવી હતી, અન્ય કોઈ વિચારણા આધારે નહીં.

પદનું સ્વરૂપ:

૭૧. નાગરિક તેમજ ફોજદારી કેસો ચલાવવા માટે નિયુક્ત કરાયેલા જિલ્લાકક્ષાના સરકારી વકીલો અત્યંત મહત્વપૂર્ણ પદો ધારણ કરે છે. તેઓ માત્ર અદાલતના અધિકારીઓ જ નથી, પરંતુ રાજ્યના પ્રતિનિધિ પણ છે. અદાલત તેઓમાં ખૂબ મોટો વિશ્વાસ મૂકે છે. કોઈ બાબતમાં તેમનો અભિપ્રાય ઘણું વજન ધરાવે છે. તેમની પાસેથી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે, અનુસરી શકે તેવા વિવાદના પરિણામની પરવા કર્યા વિના, તેઓ અદાલત સમક્ષ સ્વતંત્ર, નિર્ભય અને નિષ્પક્ષ મંતવ્યો રજૂ કરે.

૭૨. સરકારી વકીલોની જવાબદારી વધુ હોય છે. તેમને ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતામાં સમાવિષ્ટ વિવિધ જોગવાઈઓ અને ખાસ કરીને તેની કલમ ૩૨૦ને ધ્યાનમાં રાખીને સ્વતંત્ર રીતે કાયદેસરની ફરજો બજાવવાની આવશ્યકતા છે.

૭૩. સરકારી વકીલો અને સરકાર તરફના વકીલો ન્યાયના વહીવટમાં મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. અત્યંત ગંભીર ગુનાઓ કરનારાઓ અને

પુનરાવર્તિત ગુનેગારોને દોષિત ઠેરવવાની અને તેમને દંડિત કરવાની નિશ્ચિતતા વધે તે માટે ફરિયાદ પક્ષના સંચાલનમાં સુધારો લાવવા પ્રયત્નો કરવાનું આવશ્યક છે. સરકારી વકીલો પર બહુ ઓછી સંખ્યામાં સહાયકો અને અપૂરતા નાણાકીય સ્ત્રોતો સાથે, ગંભીરતાના વ્યાપકપણે ભિન્ન સ્તરો ધરાવતા અતિશય વધુ કેસોનો ભાર મૂકવો જોઈએ નહીં. ન્યાયના વહીવટમાં સરકારી વકીલોને મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવવી આવશ્યક છે, એટલે કે, જેઓ સામે કાર્યવાહી થવી જોઈએ માત્ર તેઓ જ સામે ફરિયાદ ચલાવવી અને જેઓના કેસોમાં દંડાત્મક ન હોય તેવી સારવારની પદ્ધતિઓનો ઉપયોગ કરવો વધુ યોગ્ય હોય તેઓને મુક્ત કરવાના અથવા તેવી પદ્ધતિઓના ઉપયોગ માટે દિશાનિર્દેશ આપવાના.

૭૪. જિલ્લા સરકારી વકીલ રાજ્યનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. તેથી, તેઓ કાયદાની અદાલત સમક્ષ સામાન્ય જનતાના હિતનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. સરકારી વકીલો, ફરિયાદ પક્ષનો કેસ રજૂ કરતી વખતે, એ નિશ્ચિત કરવાની ફરજ ધરાવે છે કે નિર્દોષ વ્યક્તિઓ દોષિત ઠરાવવામાં ન આવે તેમજ ગુનાના આચરણ માટે દોષી આરોપી દંડ વિના છૂટી ન જાય. સમાજમાં કાયદો અને વ્યવસ્થા જાળવવાની અને તેથી, કંઈક હદ સુધી, લોકશાહી વ્યવસ્થાના પાલન માટેના મૂળભૂત તંતુરૂપ કાયદાના શાસનનું સંરક્ષણ જાળવવાની જવાબદારી તેમના હાથમાં નિહિત છે. તેથી, સરકારી વકીલોમાં સદાચાર, કાર્યકુશળતા, પૂરતો અનુભવ તેમજ વકીલાત ક્ષેત્રમાં પ્રતિષ્ઠા હોવી આવશ્યક છે. ઉચ્ચ પદોની કક્ષાને જાળવી રાખવા માટે ગુણવાન અને કાર્યકુશળ વ્યક્તિઓની નિમણૂક

કરવાની આવશ્યકતાને ઓછું આંકી શકાય નહીં. આ પદના ધારકોને જાહેર ફરજનું પાલન કરવાનું હોય છે. તેથી, તેમાં જાહેર તત્વ સંકળાયેલું છે.

૭૫. જોકે, જિલ્લાની સરકારી વકીલની નિમણૂકના પ્રશ્નમાં જાહેર પદની સંકલ્પના લાગુ પડતી નથી. જોકે, એટલું સાચું છે કે વકીલની નિમણૂકના પ્રશ્નમાં પસંદગી સરકારની હોય છે અને કોઈ વ્યક્તિને નિમણૂક મેળવવાનો હકનો દાવો થઈ શકતો નથી. એવું આવશ્યકપણે હોવું જ જોઈએ, કારણ કે તે અત્યંત વિશ્વાસ અને ભરોસાનું પદ છે. જોકે, ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતામાં ઉદ્દેશિત પદાધિકારીઓ જાહેર પદાધિકારીઓ છે, તેથી અનુચ્છેદ ૧૪ ની જોગવાઈ મર્યાદિત હદ સુધી આકર્ષિત થશે. તેઓએ જાહેર ફરજ પણ બજાવવાની હોય છે. જો રાજ્ય પોતાની જાહેર ફરજ બજાવવામાં નિષ્ફળ જાય અથવા કાનૂની સિદ્ધાંતોના ઉલ્લંઘન, વિમુખતા અને વિચાલનમાં કાર્ય કરે, તો અદાલત હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે. તેવી જ રીતે, આવી નિમણૂકોના હેતુસર સરકારે નિર્ધારિત કરેલી કાનૂની નીતિથી વિમુખતા કરવામાં આવે અથવા કાનૂનની ફરજિયાત જોગવાઈઓનું પાલન ન કરવામાં આવે, ત્યારે પણ અદાલત હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે. જો કોઈ જાહેર પદધારકને અધિનિયમની જોગવાઈઓથી પરના કારણસર દૂર કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવે, તો ન્યાયિક પુનર્વિલોકનનો પણ આશરો લેવામાં આવી શકે છે.

૭૬. આવા પદ પરની નિમણૂક રાજકીય ન હોવી જોઈએ. મેન્યુઅલમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે જિલ્લા સરકારી વકીલ દ્વારા કરવામાં આવતી રાજકીય પ્રવૃત્તિ તે પદ ધારણ કરવા માટે અયોગ્યતા ગણાશે.

૭૭. અમુક કિસ્સાઓમાં સત્તાધારી પક્ષ સાથે વકીલોની રાજકીય નિકટતા ધ્યાનમાં રાખીને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ભલામણો કરવામાં આવે છે, તે હકીકત અંગે અમે અમારી વ્યથા વ્યક્ત કર્યા વિના રહી શકતા નથી. જેમને આવી રાજકીય નિકટતા નથી, તેઓ સક્ષમ હોવા છતાં, તેમની નિમણૂક કરવામાં આવતી નથી. લિગલ રિમેમ્બ્રાન્સરનું મેન્યુઅલ એવો વકીલ નિયુક્ત કરવાની અને/અથવા નિયુક્ત કરવામાં આવ્યો હોય તો તેને તેના પદ પરથી દૂર કરવાની બાબતને સ્પષ્ટપણે મનાઈ કરે છે. તેથી, જિલ્લા ન્યાયાધીશ અને જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ ઉપર આ ફરજ છે કે કોઈપણ ભલામણ કરવામાં આવે તે પહેલાં તેમાં કોઈ રાજકીય નિકટતા ધ્યાનમાં લેવામાં ન આવી હોય તેની ખાતરી કરે. તેઓએ આ બાબત પણ ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ જૉડ કે મેન્યુઅલ મુજબ એવો કોઈપણ વકીલ, જે સત્તાવાળાઓનો સંપર્ક સાધવામાં દોષિત હોય, તે આવી નિમણૂક માટે વિચારણા પાત્ર ગણાશે નહીં.

૭૮. તેથી, સરકાર બદલાતાં રાજ્ય પાસેથી નિમણૂકો રદ કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવતી નથી. માત્ર એ કારણસર કે નવી રાજકીય પક્ષે સરકારમાં સત્તા સંભાળી છે, જિલ્લાની સરકારી વકીલોની હાલની યાદીમાં ખલેલ પહોંચાડવી નહીં અને નવી યાદી અસ્તિત્વમાં લાવવામાં આવવી નહીં. જીવનવૃત્તાંતની રજૂઆત:

૭૯. મામલાની સુનાવણી દરમિયાન એવો પ્રશ્ન ઊભો થયો કે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ અથવા જિલ્લા ન્યાયાધીશ દ્વારા તે હેતુસર બહાર પાડવામાં આવેલી નોટિસના અનુસંધાને બાયો-ડેટા રજૂ કરવું, બાર કાઉન્સિલ ઓફ ઇન્ડિયા નિયમોના નિયમ ૩૬ ના અર્થમાં વકીલાતના કામકાજ માગવા સમાન ગણાશે કે નહીં.

૮૦. આ પ્રશ્ન આંધ્ર પ્રદેશ વડી અદાલતની પૂર્ણ પીઠ સમક્ષ બી. રાજેશ્વર રેડ્ડી અને અન્ય વિ. કે. નરસિંહાચારી અને અન્ય ૧ માં વિચારણા માટે આવ્યો હતો. અદાલતે નોંધ્યું હતું :

"૧૫. જિલ્લાની અને સેશન્સ જજ માટે જાહેર વકીલ તરીકે નિયુક્ત કરવા યોગ્ય એવા તમામ વકીલોને ઓળખવા પૂરતો સમય હોવો હંમેશા શક્ય ન પણ હોય. તેથી, ખાસ કરીને જ્યારે તેમની અદાલતોમાં પણ વધારાના જાહેર વકીલોની નિયુક્તિ કરવી આવશ્યક હોય, ત્યારે તેઓ પોતાના સહકર્મી ન્યાયાધીશો સાથે પરામર્શ કરવા હકદાર હોઈ શકે.

૧૬. આવી ભલામણો કરવામાં આવે તે પહેલાં, જિલ્લા અને સેશન્સ જજ તથા તેમના સહકારીઓએ બાબતોને વધુ પારદર્શક બનાવવા માટે અરજીઓ મંગાવેલી હોવાનું જણાય છે. એ સાચું છે કે ફોજદારી ન્યાય વિતરણ પ્રણાલીની રચનામાં સરકારી વકીલનું પદ ઊંચું સ્થાન ધરાવે છે. તેની પ્રામાણિકતા, નિષ્પક્ષતા, દૃઢતા અને અન્ય ગુણોનો વિચાર કરવો પડશે."

૮૧. આ અદાલતના હરપાલ સિંહ ચૌહાણ (ઉપરોક્ત) માં આપેલ ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કરતાં, વડી અદાલતે એવું ધારણ કર્યું કે વકીલની તરફથી આવી અરજીઓ દાખલ કરવાથી નિયમ ૩૬નો દોષ લાગુ પડતો નથી, કારણ કે વકીલો પોતાની તરફથી કોઈ અરજી દાખલ કરતા નથી. પરંતુક, પરિચ્છેદ ૭.૦૩(૩) માટે:

૮૨. અમે આ બાબત પણ નોંધવા યોગ્ય ગણીએ છીએ કે વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી રણજિત કુમારના જણાવ્યા મુજબ, પરિચ્છેદ ૭.૦૩ ની કલમ (૩) સાથે જોડાયેલ ઉપબંધનો દુરુપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો છે.

૮૩. ઉપબંધનો નિસંદેહ એક ઉદ્ઘાત હેતુથી સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આવી જોગવાઈ સ્પષ્ટપણે એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવી હતી કે આત્મસન્માનની ગાઢ ભાવના ધરાવતા કોઈ વકીલ આ સંદર્ભે જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અરજીઓ મંગાવવામાં આવી હોવા છતાં જિલ્લા સરકારી વકીલ તરીકે પોતાની નિમણૂક માટે કોઈ અરજી ન કરી શકે. કોઈ નિર્ધારિત પરિસ્થિતિમાં જાહેર હિત તેમજ રાજ્યના હિતમાં પણ જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટને અત્યંત સક્ષમ વ્યક્તિઓને આ પ્રસ્તાવ સ્વીકારવા માટે મનાવવાની જરૂર પડી શકે. પરંતુ સામાન્ય નિમણૂકો માટે ઉક્ત જોગવાઈનો આશ્રય લઈ શકાય નહીં. ઉક્ત ઉપબંધ ૪૭૪ નો આશ્રય માત્ર અતિ અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં જ લેવો જોઈએ. તેવા સંદર્ભમાં પણ જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કરવો અનિવાર્ય માનવો જોઈએ. પરામર્શ:

૮૪. ઉપરોક્ત કાનૂની સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખતાં, આ અપીલોમાં વિચારણા માટે ઊભો થતો પ્રશ્ન એ છે કે કલેક્ટરે જિલ્લાનાં ન્યાયાધીશ સાથે કરવાપાત્ર પરામર્શનું સ્વરૂપ અને વ્યાપ કેટલો છે.

૮૫. જિલ્લા કલેક્ટર દ્વારા, જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કરીને કરવામાં આવેલી ભલામણોના આધાર પર જિલ્લા સરકારી વકીલની નિમણૂક કરવાની રાજ્ય તરફની પ્રાચીન પરંપરા કેટલાક સિદ્ધાંતો પર આધારિત છે. જ્યાં જિલ્લા ન્યાયાધીશ સંબંધિત વકીલો પોતાની ફરજો નિભાવવામાં જે ગુણવત્તા, કાર્યકુશળતા અને ક્ષમતા ધરાવે છે તેની જાણ રાખે છે, ત્યાં જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ તેમની અદાલતની બહારની વર્તણૂક, ખાસ કરીને ગુનાના પીડિતો, જાહેર અધિકારીઓ, સાક્ષીઓ વગેરે પ્રત્યેની તેમની વર્તણૂક વિશે જાણ રાખે છે. જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ સરકારી વકીલોના વર્તન તેમજ તેમની પ્રામાણિકતા વિશે પણ જાણ રાખે છે.

૮૬. અમને એ જોઈને પણ વ્યથા થાય છે કે માત્ર ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યએ જ ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૨૪ ની ઉપકલમ (૧) માં સુધારો કર્યો હતો અને કલમ ૨૪ ની ઉપકલમો (૩), (૪) અને (૫) કાઢી નાંખી હતી. સ્પષ્ટ છે કે આ જણાવેલ વિધાનાત્મક પગલું આ અદાલતે કુમારી શ્રીલેખા વિદ્યાર્થી (ઉપરોક્ત) મામલે આપેલા નિર્ણયને નિષ્ફળ બનાવવાના હેતુથી લેવામાં આવ્યું હતું. અમને આ જણાવેલ કાર્યવાહી માટે કોઈ ચુકિતપૂર્ણ આધાર દેખાતો નથી. રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે, પૂછપરછ થતાં, રજૂ કર્યું કે એવો

પગલું એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને લેવામાં આવ્યો હતો કે લીગલ રિમેમ્બ્રાન્સર મેન્યુઅલમાં વિશદ જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે, જે પોતે જ એક સંપૂર્ણ સંહિતા છે. અમને આ જણાવેલ રજૂઆતમાં કોઈ બળ દેખાતું નથી, કારણ કે કાયદાનું સ્થાન કાર્યપાલક સૂચનાઓ લઈ શકતી નથી, જે વહીવટી ચંચળતાઓના આધિન હોઈ શકે છે. કાર્યપાલક સૂચનાઓમાં સત્તાધારી પક્ષ માટે કાર્યપાલકની ઈચ્છા અને મનમાની મુજબ સુધારો, ફેરફાર અથવા પરત ખેંચાણ થઈ શકે છે. તેમાં કોઈ શંકાને સ્થાન નથી કે કાર્યપાલક સૂચનાઓને કાયદા જેટલો સમાન દરજ્જો પ્રાપ્ત નથી.

૮૭. જિલ્લા સરકારી વકીલોના નિમણૂકો કરતી વખતે જિલ્લા ન્યાયાધીશ સાથે પરામર્શ કરવાની આવશ્યકતા અંગે આ અદાલતે મુંદ્રિકા પ્રસાદ સિંહ (ઉપરોક્ત) મામલામાં પ્રતિપાદિત કરેલા સિદ્ધાંતો રાજ્યએ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ. તેથી, જિલ્લા સરકારી વકીલોની નિમણૂક કરતી વખતે રાજ્યએ જિલ્લા ન્યાયાધીશના અભિપ્રાયને પ્રાથમિકતા આપવી જોઈએ. આવી કાર્યપદ્ધતિ અપનાવવાથી કાર્યમાં ન્યાયસંગતતા અને ચુકિતસંગતતા પ્રતિબિંબિત થશે અને વધુમાં, મોટા પ્રમાણમાં રાજ્યની કાર્યવાહી રાજકીય પ્રેરિત અથવા અન્યથા મનમાની હોવાનું કહેવાય તેવી નહીં રહે. અગાઉ અહીં નોંધાયું છે તેમ, વડી અદાલતમાં સરકારી વકીલોની નિમણૂકના વિષયમાં વડી અદાલત સાથે પરામર્શ સંબંધિત જોગવાઈ દૂર કરવા પાછળ પણ કોઈ તર્કસંગત આધાર અસ્તિત્વમાં નથી. ઉક્ત જોગવાઈ હિતાવહ હોવાથી, એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય અથવા તો તેને યોગ્ય રીતે સુધારશે અથવા, જોગવાઈ દૂર કરવામાં

આવી હોવા છતાં, કાર્યવાહીમાં ન્યાયસંગતતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે વડી અદાલત સાથે પરામર્શ કરશે.

૮૮. ઉપરોક્ત કારણોસર, અમારો એવો અભિપ્રાય છે કે પડકારાયેલો ચુકાદો ટકી શકતો નથી અને તે અનુસંધાને રદ કરવામાં આવે છે. અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે, પરંતુ કેસના તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ કરવામાં આવશે નહીં.

The translation of this judgment has been provided by
M/s. Hyperlink E-solutions Pvt. Ltd.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.